

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce

Téma: Postavení poškozeného v trestním řízení

Martina Vltavská

Obor: Právo

Katedra trestního práva

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Petr Kybic, Ph.D.

Plzeň, 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma

„Postavení poškozeného v trestním řízení“

vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

V Plzni, dne 29.3.2012

.....

Martina Vltavská

Poděkování

Chtěla bych poděkovat JUDr. Petru Kybicovi, Ph.D. za cenné rady. Dále chci poděkovat celé své rodině, hlavně mamce, která mi pomáhala s právní stránkou práce a která mě podporovala, inspirovala a nechala mi volný prostor pro tvorbu. Velké poděkování patří i mému příteli, který mě celou dobu držel nad vodou a pomáhal mi shánět učebnice, knihy a další podklady, které jsem potřebovala k psaní diplomové práce. DĚKUJI.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Základní pojmy	3
2.1	Trestní řízení.....	3
2.2	Poškozený.....	3
2.2.1	Právní subjektivita a způsobilost k právním úkonům poškozeného	6
2.2.2	Zastupování poškozeného	7
2.3	Škoda a její druhy z pohledu trestního práva	14
2.3.1	Druhy škody.....	15
2.4	Oběť trestné činnosti	25
2.4.1	Obecná definice oběti	25
2.4.2	Oběť v mezinárodním právu	26
3	Právní úprava postavení poškozeného de lege lata	30
3.1	Postavení poškozeného.....	30
3.2	Procesní práva poškozeného.....	31
3.2.1	Výčet procesních práv poškozeného:	31
3.3	Poškozený v jednotlivých fázích trestního řízení.....	39
3.3.1	Přípravné řízení.....	39
3.3.2	Zkrácené přípravné řízení	41
3.3.3	Řízení před soudem	41
3.3.4	Adhezní řízení.....	42
3.4	Trestní stíhání se souhlasem poškozeného	53
4	Srovnání se slovenskou právní úpravou.....	55
5	Úvahy de lege ferenda.....	57
6	Závěr	59
	Resumé.....	62
	Seznam použité literatury:	65

1 Úvod

Svoji diplomovou práci jsem si vybrala, protože jsem se chtěla podrobněji seznámit s právy poškozeného a vědět, jak případně pomoci svým příbuzným, známým nebo kamarádům.

Myslím si, že dnešní svět internetu je nebezpečný pro čím dál tím víc lidí, stačí jedna mylná reklama a zkreslující informace a z jednoduchého úkonu se stane past pro stovky možná i tisíce lidí, z kterých se pak stávají poškození. S každým desetiletím jsou útoky proti fyzické integritě intenzivnější a jsou mnohem agresivnější. A poškozeným je způsobena újma na fyzickém a psychickém zdraví.

Za hlavní cíl považuji, po domluvě se svým vedoucím diplomové práce, podrobněji rozebrat institut nemajetkové újmy ve smyslu novely účinné od 1.7.2011. Pokusila jsem se podrobněji rozebrat adhezní řízení ve znění novely, hlavně v tom, že všichni poškození na rozdíl od předchozí úpravy mohou navíc uplatnit nárok na nemajetkovou újmu nebo vydání bezdůvodného obohacení.

Ve druhé kapitole jsem se zabývala vymezením základních pojmů. (trestní řízení, poškozený a jeho zastupování, oběť a škoda, tj. majetková škoda, nemajetková újma a bezdůvodného obohacení.) Pokusila jsem definovat pojem nemajetkové újmy a bezdůvodné obohacení, a to s ohledem na novelu z minulého roku.

V následující kapitole se věnuji postavení poškozeného v trestním řízení a jeho procesními právy a jejich uplatnění ve všech stádiích trestního řízení.

V kapitole o adhezní řízení jsem se snažila přiblížit postavení poškozeného, který uplatnil nárok náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení. Zvláště pak v hlavním líčení.

V další kapitole se zabývám možností trestního stíhání pachatele se souhlasem poškozeného.

V předposlední kapitole se snažím porovnat naši právní úpravu s právní úpravou Slovenské republiky. Hledám rozdíly mezi oběma úpravami, nebo co mají podobného.

V poslední kapitole jsou mé úvahy de lege ferenda. Zde se pokouším zamyslet nad možnými změnami v postavení poškozeného.

2 Základní pojmy

V úvodu své diplomové práce definuji některé základní pojmy, které se týkají poškozeného v trestním řízení, jedná se o pojmy: trestní řízení, poškozený, zastupování poškozeného, oběť a škoda. Poškozeného se zaměřením na změny vyplývající ze zákona č. 181/2011 Sb. účinného od 1.7.2011, kterou byl novelizován trestní řád.

2.1 Trestní řízení

Trestní řízení je upraveno zákonem č. 141/1961 Sb. trestní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen tr. řád). „*Účel tohoto zákona je upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni*“, podle § 1 trestního řádu. Trestní řízení je zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, případně i jiných osob zúčastněných na trestním řízení, jehož úkolem je náležitě zjistit, zda byl trestný čin spáchán, a je-li tomu tak, zjistit jeho pachatele a uložit mu podle zákona trest nebo ochranné opatření, učiněné rozhodnutí vykonat, popřípadě jeho výkon zařídit, dále působit k upevňování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti a k výchově občanů.¹

2.2 Poškozený

Pojem **poškozený** byl zaveden novelou do trestního řádu roku 1961 a dlouhé roky nebyl změněn. Až následná novela z roku 2011 nově definovala poškozeného v § 43 odst. 1.tr. řádu jako: „*Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (poškozený)*.“ Tato nová úprava dává možnost všem poškozeným podat si návrh na nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

¹ JELÍNEK, J. A kol.: *Trestní právo procesní*, 2. aktualizované vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1.8.2011, Praha: Leges 2011, str. 17

Tento pojem má 2 korekční omezení a to:

1. *Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem,* podle ustanovení § 43 odst. 2 tr. řádu. Tato zákonná úprava platí pro všechna stádia trestního řízení.
2. Pro účely narovnání *nepřísluší práva poškozeného tomu, na koho pouze přešel nárok na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení* podle ustanovení § 310a tr. řádu. Toto omezení vylučuje právního nástupce poškozeného, a to např. dědice poškozeného nebo pojišťovnu, která uhradila poškozenému způsobenou škodu trestným činem, vykonávat práva poškozeného v řízení o narovnání.

V trestním řádu nalezneme i negativní definici poškozeného. Podle ustanovení § 43 odst. 2 tr. řádu: *„Se za poškozeného nepovažuje ten, kdo se cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.“* Poškozený se může stát stranou podle § 12 odst. 6 tr. řádu pouze za předpokladu, že jsou splněny tyto podmínky:

- a) vznik škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení nebo ublížení na zdraví
- b) protiprávní jednání pachatele trestného činu
- c) příčinná souvislost mezi vznikem škody a trestným činem
- d) vzniklá újma musí být způsobena zaviněním pachatele²

Pokud jsou splněny všechny podmínky, pak lze poškozeného považovat za stranu trestního řízení a jsou mu přiznána všechna procesní práva, které mu náleží podle trestního řádu.

Trestní řád rozeznával de facto tři skupiny poškozených:

1. Poškozený, který může požádat o náhradu škody, která mu byla způsobena trestným činem a dále může požádat soud, aby v odsuzujícím rozsudku

² 34/1974 S. rozh. tr.

vedl povinnost obžalovanému nahradit tuto škodu. Nejpozději však může být návrh podán před zahájením dokazování v hlavním líčení, musí být z něho zřejmé z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje, podle § 43 odst. 3 tr. řádu.

2. Poškozený, který nemá možnost požádat o náhradu škody, protože mu byla trestným činem způsobena morální nebo jiná škoda, podle § 43 odst. 1 tr. řádu. Toto ustanovení platí pro všechna stádia trestního řízení a i pro přípravné řízení.
3. Třetí zvláštní skupinou jsou oběti trestné činnosti, které mají některé společné prvky s poškozenými, ale spíše se řadí do oboru viktimologie, případně jiných oborů. V některých zahraničních úpravách se tyto pojmy spojují a není mezi nimi žádný rozdíl.

Po novele trestného řádu, která nabyla účinnosti 1.7.2011 je poškozený definován v § 43 odst. 1 tr. řádu „*Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (poškozený)*“

Zvláštní skupina se shoduje se třetí skupinou, kterou jsem již uvedla v předchozím rozdělení. viz. bod 3, a tj. oběti trestné činnosti, které mají některé společné prvky s poškozenými, ale spíše se řadí do oboru viktimologie, případně jiných oborů. V některých zahraničních úpravách se tyto pojmy spojují a není mezi nimi žádný rozdíl. Podrobněji se o této problematice zmiňuji v podkapitole „Oběť trestné činnosti“.

2.2.1 Právní subjektivita a způsobilost k právním úkonům poškozeného

Trestní předpisy se problematikou právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům neřeší a vychází se z občanskoprávní úpravy.

Fyzická osoba může být pouze živá bytost. Podle § 7 odst. 1 občanského zákoníku (dále jen obč. zák.) *„způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé.“* Zaniká smrtí fyzické osoby. Smrt se prokazuje zpravidla úředním zástěním smrt, to jest tzv. úmrtním listem.³ Podle občanského zákoníku § 7 odst. 2. *„Smrtí tato způsobilost zanikne. Jestliže smrt nelze prokázat předepsaným způsobem, soud fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak. Za mrtvou soud prohlásí také nezvěstnou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije.“* Soud může prohlásit člověka za mrtvého, pokud bylo např. hromadné neštěstí letadla a všichni na palubě zahynuli.

Způsobilost k právním úkonům se vykládá jako schopnost brát na sebe další práva a povinnost. Způsobilost k právním úkonům se nabývá postupně podle psychické vyspělosti dotyčné fyzické osoby, v plném rozsahu se jí však nabývá až zletilostí, tedy dosažením 18. roku, resp. 16 roku, pokud vydá soud rozhodnutí o uzavření manželství. Způsobilost k právním úkonům může být soudem omezena nebo může být rozhodnuto o zbavení způsobilosti k právním úkonům.

Právnícká osoba je také definována v občanském zákoníku. Podle § 18 obč. zák. je právnícká osoba, tj. *„sdružení fyzických nebo právníckých osob, účelová sdružení majetku, jednotky územní samosprávy a jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon.“* *„Právnícké osoby vznikají dnem, ke kterému jsou zapsány do obchodního nebo jiného zákonem určeného rejstříku, pokud nestanoví zvláštní zákon jejich vznik jinak“*, podle § 19 odst. 2 občanského zákoníku. Podle obchodního zákoníku § 62 odst. 1 *„Společnost vzniká dnem, ke kterému byla zapsána do obchodního rejstříku.“* Právní úkony za právníckou osobou činí

³ FIALA, J., KINDL, M. a spol.: *Občanské právo hmotné*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 156

fyzické osoby, a to statutární orgány, její pracovníci nebo členové, kteří k tomu mají oprávnění.

Pokud je účastníkem občanskoprávních vztahů **stát**, je právnickou osobou (§ 21 obč. zák.) s rovným právním postavením, jako kterýkoli jiný účastník těchto vztahů. (§2 odst. 2 obč. zák.) K této nové úpravě došlo zákonem č. 219/2000 Sb. o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích. Tento zákon prohlásil ministerstva a jiné správní orgány, soudy a některá další zařízení za organizační složky státu, které právníckými osobami nejsou.⁴

2.2.2 Zastupování poškozeného

Poškozený může vykonávat svá práva v trestním řízení buď osobně, nebo v některých případech prostřednictvím jiné osoby – *zákonného zástupce, opatrovníka nebo zmocněnce*.⁵

„Je-li poškozená osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena, vykonává její práva podle tohoto zákona její zákonný zástupce“, podle § 45 odst. 1 tr. řádu.

Nezletilí poškození mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, kterou jsou svou povahou přiměřeně rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku dle § 9 obč. zák., proto je zastupuje jeho **zákonný zástupce**, což jsou jeho rodiče, kteří musejí mít neomezenou rodičovskou zodpovědnost. Nikdo jiný na zastoupení nezletilého poškozeného nemá právo. Zastoupení může zaniknout i průběhem trestního řízení dosažení zletilostí (dovršením osmnácti let nebo uzavření manželství). Pokud budou zájmy mladistvého a zákonného zástupce v rozporu, nebo se budou od sebe diametrálně odlišovat, může soud určit kolizního opatrovníka.

⁴ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: *Kurz trestního práva. Trestní právo procesní*, 3. přepracované a doplněné vydání, Praha: C.H.Beck, 2007, str. 271

⁵ MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: *Kurz trestního práva. Trestní právo procesní*, 3. přepracované a doplněné vydání, Praha: C.H.Beck, 2007, str. 277

Za nezletilého poškozeného může uplatnit nárok na náhradu škody v trestním řízení jeho zákonný zástupce (§ 45 odst. 1 tr. řád). Nevlastní otec nezletilého však není jeho zákonným zástupcem.⁶ Definici zákonného zástupce najdeme v zákoně o rodině v § 36, kde stanoví, že zastupovat nezletilé dítě a spravovat jejich záležitosti jsou oprávněni a povinni jen jejich rodiče.⁷

Pokud zákonný zástupce nemůže vykonávat tato práva, anebo jsou tato práva v prodlení, tak předseda senátu nebo v přípravném řízení státní zástupce ustanoví k výkonu práv poškozeného **opatrovníka**. Jestliže jeden z rodičů spáchal trestný čin ke škodě vlastního nezletilého dítěte, nemůže práva poškozeného vykonávat druhý z rodičů (§ 45 odst. 1 tr. řád) vzhledem k možnosti střetu zájmu mezi rodiči a dítětem. V takovém případě je třeba ustanovit dítěti opatrovníka (§ 37 odst. 3 zákona o rodině), který by poškozené dítě v trestním řízení zastupoval.⁸ Proti tomuto rozhodnutí může podat poškozený stížnost.

Příslušným k ustanovení opatrovníka není soud činný v trestním řízení, ale soud činný v občanském soudním řízení příslušný ve věci péče o nezletilé dítě (§ 88 písm. c), občanský soudní řád (dále jen OSŘ)). Soud, popř. jiný orgán činný v trestním řízení dá v takovém případě pouze podnět příslušnému soud, aby opatrovníka ustanovil.⁹

Soud může ustanovit opatrovníka také tomu, jehož pobyt není znám, jestliže je to třeba k ochraně jeho zájmů nebo vyžaduje-li to veřejný zájem.¹⁰

U právnických osob je zastupování složitější, protože se samy nemohou zastupovat, jsou to fiktivní osoby. Jsou zastupovány osobami, které za tuto právnickou osobu mohou jednat podle příslušných předpisů. Jsou zastupovány fyzickými osobami, většinou jsou statutární orgány. Právnická osoba jedná přímo prostřednictvím těch, kdo jsou tomu v příslušných (občanskoprávních,

⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 24.2.1981; sp. zn. 3 Tz 2/81, str. 1

⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 24.2.1981; sp. zn. 3 Tz 2/81, str. 2

⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 28.11.1985, sp. zn. 1 To 33/85, str. 1

⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze 14.2.1986, sp. zn. 1 To 7/86, str. 1

¹⁰ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení*. Praha: C.H.Beck, 2007, str. 282

obchodněprávních, pracovněprávních) vztazích oprávnění; nejde tedy o zastoupení.¹¹ Není vyloučeno, aby za právnickou osobu jednali její zástupci podle § 31 až 33b obč. zák..

Zastupování státu má na starost příslušná organizační složka, které se řízení týká, pouze pokud vystupuje jako zvláštní právnická osoba. Dále může stát zastupovat Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, a to ve všech řízeních, která se týkají státního majetku.

2.2.2.1 Zastupování poškozeného zmocněncem

Podle § 50 odst. 1 si může poškozený dát zastupovat **zmocněncem**, který musí být plně způsobilý k právním úkonům. V praxi to bývá zpravidla advokát. U hlavního líčení nebo u veřejného zasedání není funkce zmocněnce slučitelná se subjekty svědka, znalce nebo tlumočnicka. Zmocněnci poskytne poškozený smlouvu o zastoupení a také mu udělí plnou moc, aby ho mohl zastupovat v trestním řízení. Tímto úkonem dává poškozený zmocněnci právo za něj provádět úkony, např. podávání návrhů, žádostí nebo opravných prostředků, a to vše jeho jménem.

Zmocněnec může být zvolen i poškozenému, který je zbaven nebo omezen ve své způsobilosti k právním úkonům, a to zákonným zástupcem poškozeného, který tak činí v rámci svého oprávnění. Právo poškozeného nechat se zastupovat zmocněncem záleží zcela na jeho úvaze a nelze do něj nikterak zasahovat.¹² Byl-li poškozenému alespoň z části přiznán nárok na náhradu škody, pak má nárok i na náhradu odměny zmocněnce, jeho hotové výdaje a cestovní výdaje jakož i náhradu za promeškaný čas, neboť v případě poškozeného tvoří náklady nutné k účelnému uplatnění nároku na náhradu škody dle § 154 tr. řádu.¹³

¹¹ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení*. Praha: C.H.Beck, 2007, str. 286

¹² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář – I. díl.*, 6 vydání, Praha: C.H.Beck, 2008, str. 355-356

¹³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář – I. díl.*, 6 vydání, Praha: C.H.Beck, 2008, str. 1158

Jestliže jsou u soudu projednávány utajované informace, musí být poškozený a jeho zmocněnec poučen podle zákona č. 413/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti. Poučení provádí v přípravném řízení policejní orgán nebo státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu. O poučení musí být učiněn písemný záznam, který se založí do spisu. Pokud fyzické osoby prokážou, že mají platné osvědčení pro příslušný stupeň utajení utajovaných informací, nemusejí být znovu poučeni.

2.2.2.2 Bezplatné zastoupení zmocněncem

Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. byly nově upraveny podmínky pro práva poškozeného o jeho bezplatném zastoupení nebo o zastoupení za sníženou odměnou. Podle trestního řádu v §51a tr. řádu platí, že: *„Osvědčí-li poškozený, který uplatnil v souladu se zákonem nárok na náhradu škody, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé s přibráním zmocněnce, rozhodne na jeho návrh předseda senátu soudu, který koná řízení v prvním stupni, a v přípravném řízení soudce, že má nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu; to neplatí, pokud vzhledem k povaze uplatňované náhrady škody nebo její výši by zastoupení zmocněncem bylo zřejmě nadbytečné.“* O tomto nároku následně rozhodne v přípravném řízení soudce a v řízení v prvním stupni předseda senátu, a to za splnění následujících podmínek:

- a) poškozený musí osvědčit nedostatek prostředků na úhradu nákladů, které by vznikly s přibráním zmocněnce
- b) poškozený musí podle § 43 odst. 1 uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkovou újmu nebo na vydání bezdůvodného obohacení
- c) vzhledem k povaze uplatňované škody nebo její výši nesmí jít o zřejmě nadbytečné zastoupení zmocněncem¹⁴

Nedostatek prostředků na úhradu nákladů vzniklých s přibráním zmocněnce by měl poškozený osvědčit předložením potřebných dokladů současně

¹⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář – I. díl.*, 6 vydání, Praha:C.H.Beck, 2008, str. 358

s návrhem na bezplatnou právní pomoc zmocněnce, popřípadě pomoc za sníženou odměnu, v opačném případě soud bez předchozího zjišťování tento návrh usnesením zamítne. Pokud jsou splněny výše uvedené podmínky, je poškozenému jako zmocněnec ustanoven advokát a náklady s tím spojené hradí stát.¹⁵ Pokud není jedna z podmínek splněna, tak soud bez předchozího zjišťování usnesením návrh zamítne.

Toto ustanovení neplatí, pokud zastoupení poškozeného zmocněncem bylo nadbytečné podle povahy uplatňované náhrady škody, nemajetkové újmy nebo k rozsahu bezdůvodného obohacení. Pokud chce poškozený podat návrh na sníženou nebo bezplatnou pomoc v přípravném řízení, podává to prostřednictvím státního zástupce.

2.2.2.3 Společný zmocněnec

Novelou trestního řádu č. 265/2001 Sb., byl zaveden **společný zmocněnec** pro případy, kdy by mohlo být v trestním řízení mimořádně vysoký počet poškozených a také důvodu, aby nebyla ohrožena rychlost trestního stíhání. Touto novelou byl zaveden do § 44 odstavec druhý, který *„předsedovi senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce umožňuje soudci rozhodnout, že poškození mohou svá práva uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce, kterého si zvolí.“* Aby soud mohl učinit toho rozhodnutí, musí být splněny dvě kumulativní podmínky:

- a) počet poškozených musí být mimořádně vysoký, přičemž toto rozhodnutí bude vždy záviset na konkrétní věci s přihlédnutím jak k vlastnímu počtu poškozených, tak i k výši uplatňovaných náhrad škod a ostatním okolnostem případu.
- b) pokud by byl jednotlivým výkonem práv poškozených ohrožen rychlý průběh trestního stíhání. Toto je uplatňováno v souvislosti se zásadou rychlosti trestního řízení, přičemž se opět přihlíží k okolnostem konkrétního případu.¹⁶

¹⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář – I. díl.*, 6 vydání, Praha:C.H.Beck, 2008, str. 358

¹⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář – I. díl.*, 6 vydání, Praha:C.H.Beck, 2008, str. 328

Pokud si společného zmocněnce neurčí sami poškození, tak v řízení před soudem rozhodne soud, v přípravném řízení státní zástupce, že poškození mohou svá práva v trestním řízení uplatňovat pouze prostřednictvím jimi zvoleného společného zmocněnce. Rozhodnutí oznámí v řízení před soudem soud a v přípravném řízení státní zástupce poškozeným, kteří již uplatnili nárok na náhradu škody nebo nemajetkovou újmu nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Ostatní poškození se dozvědí o společném zmocněnci prvním úkonem, který se provede v trestním řízení.

Pokud je zvolených zmocněnců více jak šest, poškození se na výzvu dohodnou o výběru. V opačném případě tento výběr provede soud, který je však povinen přihlížet k zájmům poškozených, a to zejména k dosažitelnosti zmocněnců pro jednotlivé skupiny zmocněnců, pokud jsou z různých částí republiky, k protichůdným zájmům některých poškozených při uplatňování náhrady škody apod.¹⁷

Pokud předseda senátu nebo soudce v přípravném řízení rozhodne, že poškození mohou uplatňovat svá práva v trestním řízení pouze prostřednictvím společného zmocněnce, pak v případě, že poškození chtějí svá práva vykonávat v tomto řízení, musí si zvolit zmocněnce sami.¹⁸

Společný zmocněnec vykonává práva poškozených, které zastupuje, včetně uplatnění nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení, podle ustanovení § 44 tr. řádu.

Společný zmocněnec musí být osoba, která nemá omezenou způsobilost k právním úkonům. Zmocněncem nemůže být osoba, která v hlavním líčení je předvolána jako svědek, znalec nebo tlumočník.

Nárok zmocněnce na odměnu a náhradu hotových výdajů vůči státu vzniká jen tehdy, jestliže poškozenému byl přiznán nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně nebo za sníženou odměnu, v ostatních případech nese poškozený vydání způsobená zvolením zmocněncem sám.

¹⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář – I. díl.*, 6 vydání, Praha:C.H.Beck, 2008, str.239

¹⁸ č. 4/2005 Sb. rozh. tr.

I při procesním postavení společného zmocněnce poškozených podle trestního řádu je třeba vycházet z § 10 odst. 3 advokátního tarifu a je tudíž nezbytné ustanovení o tarifní hodnotě, vztahující se k obhajobě v trestním řízení, analogicky aplikovat i na výčet tarifní hodnoty úkonů ustanoveného společného zmocněnce poškozených.¹⁹

2.2.2.4 Právní nástupce poškozeného

Pokud poškozený zemře, tak nároky na náhradu škody přecházejí na jeho právního nástupce. Právní nástupce pokračuje v právech poškozeného. Obecně budou tedy právními nástupci jeho dědicové.

U právnické osoby jde o její zánik poškozené trestným činem a přechodu jejich práv na jinou právnickou osobu.

¹⁹ Usnesení Vrchního soudu v Praze z 21.6.2005, sp. zn. 5 To 35/2005, str.1

2.3 Škoda a její druhy z pohledu trestního práva

Vymezení pojmů újma, škoda, nemajetková újma a bezdůvodné obohacení není jednoduchá, neboť jejich definice nenalezneme v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění (dále jen tr. zák.), tak ani v zákoně č. 141/1961 Sb., trestní řád. Proto je nutné vycházet z právní praxe.

Právní slovník u pojmu škoda stanoví, že pojem škoda je vykládán jako újma nastalá v majetkové sféře poškozeného, která je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. v penězích.²⁰

Vysvětlení „škody“ najdeme v občanském právu hmotném. Občanský zákoník sám definici neuvádí. Z nauky a judikatury lze říci, že škoda je majetková újma vyjádřená v penězích, která se projevuje buď jako skutečná škoda (*dammum emergens*) nebo jako ušlý zisk (*lacrum cessans*).²¹ Skutečná škoda znamená, že se aktiva poškozeného zmenšila nebo že se pasiva poškozeného naopak zvětšila. Ušlý zisk znamená, že poškozenému se nerozmnožil majetek, jak by se dalo očekávat u obvyklého průběhu věcí. Výši ušlého zisku se musí být co nejpřesněji stanovena, a to jako pravděpodobná výši, která se blíží skutečnému stavu za běžných okolností. Jako příklad bych zde uvedla ušlý zisk provozovatele automobilové dopravy, kdy jeho kamion měl dopravní nehodu, a tím, že kamion není způsobilý dopravit zásilku, tak provozovatel přichází o zisk. Tento zisk se dá doložit, a tak i dopočítat. Pokud tedy poškozenému vznikne v důsledku spáchání trestného činu škoda na jeho majetku a následně i ušlý zisk, má právo oboje po pachateli požadovat.

²⁰ HEYNDRICH, D., BĚLINA, M., FIALA, J., a kol.: *Právní slovník*, 2. rozšířené vydání, Praha: C.H.Beck, 2003, s 1019-1020

²¹ FIALA, J., KINDL, M. a spol.: *Občanské právo hmotné*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, str. 581

2.3.1 Druhy škody

2.3.1.1 Škoda na zdraví

Mezi škody na zdraví řadíme náhradu ztráty na výdělku, odškodnění bolesti, náhrada za ztížení společenského uplatnění, náhrada účelně vynaložených nákladů spojených s léčením a náklady spojené s pohřbem.²²

U škody na zdraví se poškozeným rozumí ten, komu bylo ublíženo na zdraví, takovým způsobem, který znesnadňuje výkon obvyklých činností nebo má jiný vliv na tělesné nebo duševní funkce, a které zpravidla následně vyžadují lékařské ošetření i když nezanechá trvalé následky.²³ „Ublížením na zdraví se rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření.“ Tuto definici nám dává trestní zákoník v ustanovení § 122 odst. 1.

Podle § 122 odst. 2 tr. zák. se považuje „těžkou újmou na zdraví jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění. Za těchto podmínek je těžkou újmou na zdraví

- a) zmrzačení,
- b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti,
- c) ochromení údu,
- d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí,
- e) poškození důležitého orgánu,
- f) zohyzdění,
- g) vyvolání potratu nebo usmrcení plodu
- h) mučivé útrapy, nebo
- i) delší dobu trvající porucha zdraví.“

²² FOLTÝN, L.: Postavení poškozeného v trestním řízení. Příloha týdeníku Ekonom, 1997, č. 14, s. 5-6

²³ JELÍNEK, J.: *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum – vydavatelství Univerzity Karlovy, 1998, s. 22.

2.3.1.2 Majetková újma

Majetkovou škodu definovalo plénum Nejvyššího soudu, a to jako: „Majetková škoda je jen škoda, kterou lze vyjádřit v penězích. Není to ovšem jen škoda vzniklá tím, že byl trestným činem ztenčen majetek poškozeného, ale i jiná materiální škoda, pokud její náhradu příslušné předpisy o odškodňování přiznávají (např. újma vznikla poškozením věci nebo tím, co poškozenému ušlo apod., náklady léčení, dávky nemocenského pojištění a dávky důchodového zabezpečení), kterou lze odčinit nebo zmírnit buď uvedením v původní stav, nebo peněžitou náhradou. Za majetkovou škodu nutno považovat i odškodnění příslušející podle zákona jako protihodnota za utrpěnou škodu určitého druhu (např. bolestné nebo náhrada za ztížení společenského uplatnění (při zohyzdění) podle § 355 obč. zák.)“²⁴

Majetková škoda bývá u některých trestných činů, jako jsou trestné činy proti majetku, znakem skutkové podstaty. Poškozenému se může majetek zmenšit či mu se bude jednat o úbytek majetku poškozeného.

Majetkovou škodou je také újma, která vznikla poškozením věci, mohou to být náklady na léčení, dávky nemocenského pojištění apod.²⁵

2.3.1.3 Nemajetková újma

Nemajetková újma byla zavedena novelou č. 181/2011, která je účinná od 1.7.2011. Tato novela měla zřejmě za úkol sjednotit právní terminologie podle hmotného práva občanského, a to právě nahrazením morální a jinou škodu pojmem nemajetková újma. Toto ustanovení bylo přejato z občanského zákoníku, který nám uvádí, že fyzická osoba má nárok na náhradu škody nemajetkové újmy, kterou může vyjádřit v penězích. Tento nový pojem v trestním řádu má přinést výchovný efekt jak k pachateli, tak i k veřejnosti. Je zde posun, že poškozený může požádat o náhradu škody, pokud např. dojde ke znásilnění. Poškozený může

²⁴ směrnice pléna Nejvyššího soudu č. Pls 1/1962, publikována pod č. II/1962Sb. roz.tr.

²⁵ FOLTÝN, L.: Postavení poškozeného v trestním řízení. Příloha týdeníku Ekonom, 1997, č. 14, s. 5.

žádat náhradu škody za zničené oblečení, ale také náhradu škody za narušení pohlavního života či narušení psychiky formou nemajetkové újmy.

Návrh je prezentován jako „posílení práv poškozených, kteří budou moci dosáhnout již v rámci trestního řízení úplné satisfakce, a vyrovnat se tak s nepříznivými následky trestného činu, čímž bude odstraněn určitý dlouhodobě pocíťovaný deficit právní úpravy.²⁶ Z téhož důvodu se přiznávají poškozeným, kteří trestným činem utrpěli nemajetkovou újmu nebo na jejichž úkor došlo k bezdůvodnému obohacení i další práva, kterými disponují v současné době poškození, kterým byla způsobena „pouze“ majetková škoda.²⁷

Snaha o terminologickou přesnost vede normotvůrce k rozlišování pojmů „náhrada“ nemajetkové újmy a „odčinění“ nemajetkové újmy. V souvislosti s uplatněním nároku v adhezním řízení hovoří revidovaná ustanovení trestního řádu o náhradě, neboť návrh počítá pouze s odškodněním v penězích; odčinění nemajetkové újmy je pojem širší v tom smyslu, že v sobě zahrnuje variantu uvedení v předešlý stav, poskytnutí jiné věci, služeb či prací poškozenému, veřejné omluvy poškozenému (imateriální satisfakce) apod. Podle návrhu se tyto způsoby satisfakce neuplatní v rámci adhezního řízení, zákon s nimi však implicitně počítá při přijímání či ukládání zvláštních povinností pachatele vedle trestu.²⁸

Nemajetková újma může nastat u fyzických osob, tak u právnických osob. Příklady nemajetkové újmy mohou být: porušení autorského právo, ochrany osobnosti, neoprávněný zásah do práva na ochranu dobré pověsti právnické osoby, nekalá soutěž a újma způsobená nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.

Příklad nemajetkové újmy, o které bylo rozhodováno v hlavním líčení u Okresního soudu v Karlových Varech. „Obžalovaný pod vlivem alkoholu opakovaně zle nakládal s poškozenou, a to i v přítomnosti jejich dcery, tím

²⁶ Obsah a text Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., změna trestního řádu, str. 3

²⁷ Obsah a text Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., změna trestního řádu, str. 1

²⁸ VISINGER, R., *Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení*, Trestněprávní revue 3/2011, s. 78-79

způsobem, že poškozené v přesně nezjištěném množství případů, vulgárně nadával slovy „kurvo, svině, krávo zfetovaná“, poškozenou, když usnula, chodil budít, dále na poškozenou křičel „ať chcípne“, opakovaně po ní házel různé předměty a fyzicky ji napadal údery pěstí do hlavy a údery rukou, násadou od koštěte a kopy nohou do různých částí těla, tímto jednáním způsoboval poškozené modřiny a podlitiny na různých částech těla a opakovaně jí způsobil otřes mozku, což si vyžádalo v květnu 2005, březnu 2009, říjnu 2009 a prosinci 2010 hospitalizaci poškozené na chirurgickém oddělení nemocnice, dále svým jednáním způsobil poškozené psychické problémy, v důsledku kterých byla poškozená nucena vyhledat odbornou pomoc a navštěvovat psychiatry, přičemž nejméně ve dvou případech se poškozená pokusila o sebevraždu, když v lednu 2004 a v prosinci 2010 si způsobila řezná poranění v oblasti zápěstí, v průběhu dovolené v letních měsících 2010 poškozené sdělil, že se na ní dívali nějací muži, načež ji opakovaně udeřil pěstí do hlavy a poté ji s dcerou uzamkl v hotelovém pokoji, kde obě ponechal dva dny bez jídla, dále poté, kdy proti obžalovanému pro zločin týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 odst. 1, 2 písm. d) trestního zákoníku byly 2011 zahájeny úkony trestního řízení, dne 16.05.2011 byl vyslechnut jako podezřelý a dne 30.05.2011 mu bylo sděleno obvinění, obžalovaný nejméně v pěti případech poškozené – se záměrem odradit poškozenou od řádného plnění povinností svědka, plynoucích z trestního řádu – sdělil, že „ho udala, že kvůli ní půjde do kriminálu, že když ho zavřou tak jim zabaví byt“, že poškozená „nebude mít žádné peníze“ a jejich dcera „nepůjde studovat“, protože poškozená „na to nebude mít peníze“, načež poškozená dne 06.06.2011 v procesním postavení svědka do protokolu využila svého práva a k věci nevypovídala, přičemž útoky obžalovaného ve vztahu k poškozené se postupem doby stupňovaly a zvyšovala se jejich frekvence, hrubost a agresivita, a vše vyvrcholilo v červnu, kdy obžalovaný v podnapilosti opakovaně vstoupil do pokoje, kam poškozená ulehla ke spánku s dcerou, a poškozené nadával, že je "kurva" a že „ho chce dostat do kriminálu“, dále se poškozené ptal, „zda už se vyspala s novým přítelem“, a když mu poškozená odpověděla, že ano, opakovaně ji kopl do zad a nohou a poté ji uchopil oběma rukama za krk, začal ji škrtit a krk poškozené uvolnil ze sevření až poté, kdy poškozená začala sípat a nemohla se

nadechnout, přičemž dcera se obžalovaného snažila od poškozené odtrhnout, a když následně poškozená chtěla mobilním telefonem přivolat na pomoc svého syna, obžalovaný ji přístroj vytrhl a z pokoje odešel do kuchyně, kde poškozenou, která jej tam následovala, opakovaně udeřil pěstí do hlavy a do zad až poškozená upadla na schody a udeřila se do zadní části hlavy, v důsledku čehož utrpěla lehký otřes mozku s krátkodobým bezvědomím, tržnou ránu v zadní části hlavy a zhmoždění zad a pravého stehna, což si vyžádalo převoz poškozené do nemocnice, kde byla hospitalizována.“

Z odůvodnění plyne následující:

„Znalkyně z oboru zdravotnictví odvětví psychiatrie a klinické psychologie, potvrdila, že poškozená je obecně i specificky věrohodná. Ze znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie – klinická psychologie ve vztahu k poškozené vyplynulo, že předepsané a poškozenou užívané léky, při dodržení dávkování, nemohly ovlivňovat chování a jednání poškozené způsobem, který popisuje obviněný, schopnost poškozené správně vnímat a následně reprodukovat prožitky je zachována, avšak vzhledem k dlouhodobě traumatizujícímu prostředí a s přihlédnutím k typu úrazů, zejména k opakujícím se otřesům mozku s krátkým bezvědomím, nelze vyloučit výskyt traumatické poruchy paměti. Také následné zpracování a interpretace některých prožitků, zejména těch, které se týkají vztahové oblasti, mohou být zkresleny v důsledku obranného mechanismu popření a dále v důsledku negativního ovlivňování poškozené obviněným a v důsledku dlouhodobě traumatizující situace. Poškozená nemá sklony k fantazijnímu zpracování skutečností ani ke konfabulacím. Celkově výpověď poškozené splňuje kritéria věrohodnosti. Drobné nesrovnalosti ve výpovědích souvisí s obranami před dlouhodobou traumatizací s následným obranným popřením či uvedeným rizikem traumatického zkreslení, v obecné rovině je věrohodnost poškozené lehce snížena z důvodu lehkého kognitivního deficitu v oblasti krátkodobé paměti, oblast dlouhodobé paměti je nadprůměrná. Prožité události zanechaly na poškozené vliv, v podobě těžkého stupně poruchy přizpůsobení s projevy úzkostně depresivního ladění, vyšší pohotovosti k sebepoškození a suicidálního chování s rizikem rozvoje poruchy

osobnosti, výrazné je rovněž psychosomatické oslabení v důsledku dlouhodobé traumatizace a stresu, neuropsychologická interpretace některých zadávaných úkolů ukazuje jako velmi suspektní rozvoj kognitivního deficitu také na základě silné a dlouholeté traumatizace. U poškozené bylo zjištěno typické chování a prožívání odpovídající syndromu týrané osoby. Vzhledem ke kontextu celé situace, formy a frekvence násilí, lze usuzovat při pokračování kontaktu či dokonce soužití s obviněným na reálná rizika ohrožení poškozené na životě.

Když soud zhodnotil provedené důkazy jednotlivě i ve vzájemné souvislosti, dospěl k závěru, že obžalovaný svým jednáním naplnil skutkovou podstatu zločinu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 odst.1, 2 písm.d) tr. zákoníku a pokračujícího zločinu vydírání podle § 175 odst.1, 2 písm.e) tr. zákoníku. Soud při hodnocení důkazů vycházel ze závěrů znalkyně o věrohodnosti poškozené, sám se mohl přesvědčit o tom, že její výpověď je spontánní a bezprostřední. První výpověď v hlavním líčení učinila v nepřítomnosti obžalovaného. Pokud byla opakovaně vyslýchána s ohledem na upřesnění nároku na náhradu škody a ke své korespondenci, vypovídala spontánně a přesvědčivě i za přítomnosti obžalovaného. Soud má za prokázané, že se obžalovaný opakovaně dlouhodobě dopouštěl hrubého psychického, fyzického a ekonomického násilí, přičemž intenzita a frekvence jeho útoků rostly. K násilí docházelo v bytě manželů, popř. na jiných obdobných místech s omezeným přístupem cizích osob, a to většinou za přítomnosti dětí, později dcery. Znalkyně z oboru psychologie nevyloučila s ohledem k dlouhodobě traumatizujícímu prostředí a s přihlédnutím k typům úrazů vyloučit výskyt traumatické poruchy paměti. Přestože prožité události zanechaly na poškozené vliv, stále tvrdí, že má určitý vztah k poškozenému jako ke svému bývalému manželovi a otci dětí. Navíc je tvrzení poškozené podpořeno i výpověďmi dětí, které velmi přesvědčivě popsaly situaci v rodině tak, jak ji vnímaly od svého dětství, v mládí a dospělosti syna. Prarodiče dětí znali situaci zprostředkovaně, zvláště poté, co se odstěhovali z města. Z jejich výpovědi a sestry poškozené, konec konců i jejích přítelkyň, vyplývá, že nebyla osoba, která by se často a intenzivně svěřovala se svými prožitky, traumatické zážitky popisovala zpravidla až v souvislosti se svou hospitalizací. Přijímala rady svých blízkých, avšak jimi se neřídila. Vždy obžalovanému odpustila a situaci

neřešila. Přesto, jak vyplývá z výpovědi nadřizované poškozené, svoji práci zvládala dobře a na pracovním výkonu se tato situace neprojevila. Poškozená trpí závažnými zdravotními potížemi, publikovala názor lékařů, že se jedná o následek dlouhodobého stresu. Přestože v tomto směru nebyl soudu předložen žádný důkaz, soud o tomto tvrzení nemá pochybnosti.

Poškozená dostatečným způsobem vysvětlila, jaká újma jí byla způsobena a vyjádřila svůj požadavek konkretizovaný finanční částkou 500.000,- Kč. Tento požadavek se soudu jeví jako oprávněný a přiměřený okolnostem případu.

Soud při rozhodování o nároku poškozené vycházel z příslušných ustanovení občanského zákoníku, kdy podle § 11 občanského zákoníku „*má fyzická osoba právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí svého jména a projevů osobní povahy*“. Podle § 13 odst.1 občanského zákoníku „*fyzická osoba má právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění*.“ Podle odst.2 tohoto ustanovení, pokud by se nejevilo postačujícím zadostiučiněním podle odst.1 zejména proto, že byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti, má fyzická osoba též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích.

Soud má za to, že s ohledem na okolnosti případu, kdy ve věci proběhlo rozsáhlé dokazování v rámci trestního řízení, je poškozená oprávněna se tohoto nároku domáhat, když k porušení práva na ochranu její osobnosti, zejména života a zdraví a lidské důstojnosti došlo v příčinné souvislosti s jednáním obžalovaného. Jde skutečně o újmu vzniklou na osobnosti poškozené, kterou tato osoba pociťuje vzhledem k intenzitě a trvání nepříznivého následku jako závažnou. Je zřejmé, že na tomto místě nepostačuje pouze morální satisfakce.

Soud rozhodoval o rozšířeném návrhu na náhradu škody ve výši 500.000,- Kč namísto původního návrhu ve výši 20.000,- Kč, který poškozená uplatnila po zahájení hlavního líčení. Soud v tomto směru odkazuje na důkazy provedené v trestním řízení, ze kterých vycházel i v rámci adhezního řízení. Provedeným dokazováním byla zjištěna konkrétní situace, ve které došlo ke zlému nakládání

s poškozenou a tedy k neoprávněnému zásahu do práv poškozené. Soud má za to, že lze spolehlivě dovodit, že by nastalou nemajetkovou újmu vzhledem k intenzitě a trvání nepříznivého následku pociťovala jako závažnou zpravidla každá fyzická osoba nacházející se na místě a v postavení postižené fyzické osoby. (Rc 30 Cdo 3322/2008). Požadovaná částka se soudu jeví jako přiměřená zjištěným následkům - psychická a fyzická ujma poškozené. Poškozená byla opakovaně v důsledku jednání obžalovaného hospitalizována, dlouhodobě je pod dohledem psychiatra, užívá jím doporučené léky. Do rozhodnutí se promítla doba, po kterou musela týrání snášet a psychická ujma dětí, žijících s obžalovaným a poškozenou ve společné domácnosti. Soud proto rozhodl o povinnosti obžalovaného uhradit nemajetkovou újmu ve výši 500.000,- Kč, kterou poškozená požadovala.“

Uplatnění konkrétního a diferencovaného objektivního hodnocení znamená, že o postižení fyzické osoby na její osobnosti ve značné míře půjde pouze tam, kde je konkrétní situace, za které k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo, jakož i s přihlédnutím k dotčené fyzické osobě lze spolehlivě dovodit, že by nastalou nemajetkovou újmu vzhledem k intenzitě a trvání nepříznivého následku pociťovala jako závažnou zpravidla každá fyzická osoba nacházející se na místě a v postavení postižené fyzické osoby.²⁹

- **Právní úprava nemajetkové újmy před novelou 2011**

Dřívější úprava trestního řádu, měla v definici poškozeného dva jiné pojmy, a to morální škodu a jinou škodu. Morální nebo jinou škodu můžeme definovat jako škodlivý zásah do práv a oprávněných zájmů dotčeného subjektu, které jsou chráněny zákonem (nejen trestním), i když takový zásah nemá za následek vznik nároku na náhrady škody.³⁰

Za **morální škodu** se považuje takový škodlivý zásah do práv a zájmů dotčeného subjektu. Jako příklad lze uvést trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, proti pořádku ve věcech veřejných, trestné činy hrubě

²⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Rc 30 Cdo 3322/2008

³⁰ ŠÁMAL, P. a kol., *Trestní řád. Komentář. I. díl.* 5. vydání. Praha: C.H.Beck, 2005, str. 1772

narušující občanské soužití, osobu pohlavně zneužitou, trestné činy proti těhotenství ženy, anebo osobu křivě obviněnou.

V trestním řádu je vymezen také pojem „jiná škoda“, čímž se rozumí zejména škoda na právech, popřípadě porucha zdraví menší intenzity, které by bylo možno kvalifikovat jako některý z trestných činů proti životu a zdraví, případně proti majetku, způsobená jednáním pachatele, které je z hlediska stadií vývoje trestného činu přípravou (§ 20 odst. 1 TZ) nebo pokusem (§ 21 odst. 1 TZ).³¹

Před novelou č. 181/2011 Sb. nebylo možno uplatnit odškodnění morální a jiné škody v trestním řízení, přesněji řečeno, podle dřívější právní úpravy byl poškozený, kterému byla způsobena nemateriální újma, s výjimkou paušálních náhrad škody za zdraví podle § 444 občanského zákoníku, odkázán na vlastní procesní diligenci, a sice na vymáhání příslušného zadostiučinění, popř. náhrady majetkové újmy v penězích prostřednictvím žaloby na ochranu osobnosti dle § 13 občanského zákoníku, žalobu dle § 53 obchodního zákoníku nebo postupem podle § 21 a násl. zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.³²

2.3.1.4 Bezdůvodné obohacení

Podle § 451 odst. 2. občanského zákoníku: „*Je bezdůvodným obohacením majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů.*“ Podle § 454 občanského zákoníku je „*ten, za nějž bylo plněno, co po právu měl plnit sám.*“ Bezdůvodné obohacení získané trestným činem je majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů.³³ V trestním právu je to prospěch získaný z trestné činnosti.

³¹ MUSIL, J., KRATOCHVIL, V. ŠÁMAL, P., a kolektiv: *Kurs trestního práva, trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, str. 269

³² VISINGER, R., *Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení*, *Trestněprávní revue* 3/2011, s. 74

³³ ŠVESTKA, J., PÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník. I. díl, Komentář*, 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, str. 1331

Nauka občanského práva uvádí, že předpokladem vzniku závazkového právního vztahu z bezdůvodného obohacení je vznik bezdůvodného obohacení (majetkového prospěchu) vyjádřitelného v penězích na straně obohaceného a vznik majetkové újmy na straně poškozeného. Dalším předpokladem je skutečnost, že neexistuje zvláštní právní úprava, která by měla aplikační přednost. Takovou zvláštní úpravou je např. odpovědnost za škodu. Právo na vydání bezdůvodného obohacení lze tak uplatnit pouze v případě, že nejsou splněny podmínky pro dosažení téhož plnění z titulu práva na náhradu škody.³⁴

V této souvislosti se klade otázka, co lze považovat za bezdůvodné obohacení, které může vzniknout v souvislosti se spácháním trestného činu, aniž by se jednalo o majetkovou škodu. Příkladem bezdůvodného obohacení by mohl být majetkový prospěch získaný tím, že někdo přechodně užívá cizí motorové vozidlo, kterého se tímto účelem zmocnil (§ 207 odst. 1 tr. zák.). Spotřeba pohonné hmoty by se v takovém případě posoudila jako skutečná škoda.³⁵ Trestně právní judikatura bere bezdůvodným obohacením např. úpadek³⁶ (§ 331 tr. zák.) nebo majetkový prospěch získaný podílnictvím³⁷ (§ 214 tr. zák.). Bezdůvodné obohacení, které získal pachatel trestným činem lze vrátit dvěma způsoby, jednak bezdůvodné obohacení vydá, nebo poskytne poškozenému peněžitou náhradu, tuto úpravu najdeme v § 458 odst. 1 v občanském zákoníku.

V podle § 43 odst. 1 trestním řádu je bezdůvodné obohacení definováno jako: „*ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.*“

³⁴ GLATZOVÁ, A., *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*, Trestněprávní revue, 1/2012, str. 10

³⁵ GLATZOVÁ, A., *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*, Trestněprávní revue, 1/2012, str. 10

³⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23.3.1982, sp.zn. 5 Tz 15/82

³⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16.12.1976, sp.zn. 6 To 39/76

2.4 Oběť trestné činnosti

2.4.1 Obecná definice oběti

V českém právním řádu se rozlišují pojmy poškozeného a oběti, laickou veřejností můžou být tyto pojmy zaměněny. Trestní řád nám dává definici poškozeného, kterou je každá osoba, které bylo trestním činem ublíženo na zdraví, způsobená škoda, nemajetková újma nebo bezdůvodné obohacení.

Oběti kriminality byly do nedávné minulosti v České republice téměř mimo zájem jak laické, tak odborné veřejnosti. V posledních letech se jim však dostává čím dál větší pozornosti, což může mít za následek jak vzrůstající počet spáchaných trestných činů v průběhu posledních let, zesílení brutality s jakými jsou provedeny, tak i zvýšení počtu lidí, kteří byli jak přímo tak nepřímo zasaženi.³⁸

Definice oběti je zakotvena v zákoně č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů který je účinný od 1.1.1998. Zákon uvádí definici: „*Obětí se rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Za oběť se považuje i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat.*“

Zákon v této souvislosti nijak nerozlišuje mezi případy, kdy obětí trestné činnosti je nezletilá osoba, která je zpravidla v péči jiné dospělé osoby, a případy, kdy je v postavení oběti osoba, která svojí výživu a další potřeby musí zajistit vlastními silami.³⁹

Podle ustanovení § 2 odst. 1 není obětí jen osoba, která utrpěla nějakou újmu v souvislosti s trestným činem, ale i osoba, u které došlo k újmě zprostředkovaně. Za oběti se také někdy považují nejbližší členové rodiny přímé oběti trestného činu a osoby, které byly odkázány na její péči, pouze pokud jim

³⁸ MARTINKOVÁ, M., MAREŠOVÁ, A.: *Oběti trestné činnosti v České republice očima kriminologů*. Trestní právo. 1/2002

³⁹ KRÁL, V., *Odškodňování obětí trestné činnosti. Zákony s poznámkami*, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 1998, str. 7

vznikla nějaká újma. Pojmem oběť se v kriminalistice rozumí pouze konkrétní fyzická osoba, která utrpěla v souvislosti se spácháním trestného činu újmu na životě, na zdraví, na majetku, na cti nebo na jiných subjektivních právech. Bez možnosti polemiky na tuto problematiku pohlíží J. Baxa, který za jasně širším pojmem spatřuje osobu oběti a to právě proto, že nezahrnuje jen osoby, které utrpěly nějakou újmu v přímé souvislosti s trestným činem, ale i osoby, u nichž k takové újmě došlo jen zprostředkovaně.⁴⁰

Na osobu poškozeného můžeme tedy nahlížet z následujících úhlů.:

- a) poškozený, kterého vymezuje ve svých ustanoveních sám trestní řád
- b) oběť trestné činnosti, která je vymezena v § 2 zákona č. 209/1997 Sb.
- c) oběť trestného činu ve smyslu viktimologickém a v tom, jak na ni nahlíží mezinárodní dokumenty⁴¹

Peněžitá pomoc je pouze jednorázová částka, která má oběti pomoc překonat období mezi tím, kdy byl na ní spáchán trestný čin, do doby než se zpátky začlení do svého obvyklého způsobu života. Oběť má na pomoc nárok, pokud mu nebyla neuhrazena celá částka za způsobenou škodu na zdraví.

2.4.2 Oběť v mezinárodním právu

Oběť je vymezena i některých mezinárodních dokumentů, např. Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci, která byla přijata Valným shromážděním OSN roku 1985. Podle této deklarace se na osobu oběti nahlíží jako na oběti, kterým byla individuálně nebo kolektivně způsobena škoda včetně fyzické nebo duševní újmy, emocionálního strádání, materiální škody nebo značné škody na jiných základních právech jednáním nebo opominutím, které je v rozporu s vnitrostátními zákony členských států, včetně

⁴⁰ MUSIL, J., KRATOCHVIL, V. ŠÁMAL, P., a kolektiv: *Kurs trestního práva, trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, str. 270

⁴¹ RŮŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení*. Praha: C.H.Beck, 2007, str. 599

těch, které zakazují zneužití.⁴² Tato Deklarace především stanoví, že k obětem trestné činnosti je třeba přistupovat s pochopením, soucitem a respektem a zabezpečit jim přístup ke spravedlnosti a ke spravedlivé a přiměřené náhradě škody, která jim byla způsobena trestným činem. Členskými státy OSN je touto Deklarací doporučeno, aby obětem byly v průběhu celého řízení poskytovány potřebné informace a pomoc, bylo přihlíženo k jejich názorům a rovněž k potřebám oběti, respektována jejich lidská důstojnost a právo na soukromí a aby oběti včas obdržely spravedlivé odškodnění

Tato deklarace stanovila minimální standart pro zacházení s oběťmi (poškozenými) trestné činnosti, který byl specifikován J. Van Dijkem jakožto tzv. Dijkovo desatero práv oběti. Práva v něm obsažené mohou být shrnuta následovně:

1. s oběťmi musí být zacházeno se soucitem a respektem,
2. oběti mají právo na informace o řízení (procesu),
3. oběti mají právo vyjádřit své názory, stanoviska a potřeby v průběhu řízení,
4. oběti mají nárok na bezplatnou právní pomoc,
5. oběti mají právo na ochranu soukromí a identity,
6. oběti mají právo na ochranu před pomstou a zastrašováním,
7. oběti mají právo, aby jim bylo umožněno účastnit se zprostředkování či urovnání sporu,
8. oběti mají právo na odškodnění pachatelem trestného činu,
9. oběti mají právo na kompenzaci od státu v případě násilného trestného činu,
10. oběti mají právo na sociální pomoc a podporu.⁴³

⁴² RŮŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha : C.H.Beck, 2007, str. 597

⁴³ RŮŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha : C.H.Beck, 2007, str. 30

Důvody, za kterých stát pomoc oběti trestného činu neposkytne, jsou, že oběť:

- a) je stíhána jako spoluobviněná v trestním řízení vedeném pro trestný čin, v důsledku kterého byla poškozena na zdraví, nebo byla účastníkem takového trestného činu,
- b) nedala souhlas k trestnímu stíhání pachatele trestného činu v případě, kdy tento souhlas je podmínkou zahájení trestního stíhání nebo pokračování v něm, anebo vzala-li takový souhlas zpět,
- c) neposkytla orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost zejména tím, že bez zbytečného odkladu nepodala trestní oznámení o trestném činu, v souvislosti s nímž požaduje náhradu škody, nebo jako svědek v trestním řízení využila s odvoláním na svůj poměr k pachateli práva odepřít výpověď.

Rámcové rozhodnutí Rady EU z roku 2001 o postavení obětí v trestním řízení je vedeno snahou poskytnout obětem trestné činnosti co možná nejlepší právní ochranu a ochranu jejich zájmů, bez ohledu na to, v jakém členském státě se nacházejí.⁴⁴ Tímto rozhodnutím se rozumí obětí fyzická osoba, která utrpěla škodu. Škoda může být fyzické a psychické poškození, citová újma či hmotná ztrátu přímo způsobená jednáním či opomenutím, které porušuje trestněprávní předpisy členského státu. Nevládní organizace je subjektem pro pomoc obětí. Je bezplatná a snaží se pomáhat obětem trestných činů.

Jednotlivé články pak například upravují povinnost státu zajistit, aby se s oběťmi zacházelo takovým způsobem, který co nejlépe odpovídá jejich situaci (čl. 2), nebo požaduje po státu záruky, aby moly být oběti vyslechnuty a případně poskytnout další důkazy (čl. 3), oběť má právo na bezplatnou právní pomoc (čl. 6).

⁴⁴ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha : C.H.Beck, 2007, s. 45, 53

Obdobnou organizaci se v r. 1991 založilo bývalé Československo, a to občanské Sdružení pro pomoc obětem trestné činnosti „*Bílý kruh bezpečí*“, jehož posláním je:

- pomoc obětem trestného činu,
- zlepšení právního postavení poškozených v trestním řízení a ve společnosti,
- zvýšení informovanosti občanů o problémech obětí trestné činnosti, o možnostech a prostředcích prevence kriminality,
- spolupráce s národními institucemi a mezinárodními organizacemi zabývajícími se pomocí obětem trestné činnosti a prevencí kriminality.

Bílý kruh bezpečí je i členem Evropského fóra služeb obětí (od r. 1996), které bylo zřízeno jako centrum k výměně informací a poznatků získaných v oblasti pomoci obětem zločinu v roce 1989 a má nyní již více než dvě desítky členů.⁴⁵

⁴⁵ KUČTA J., VÁLKOVÁ H. a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 177

3 Právní úprava postavení poškozeného de lege lata

3.1 Postavení poškozeného

Poškozený je významnou procesní stranou v trestním řízení podle § 12 odst. 6 tr. řád, který má rozsáhlý okruh procesních práv. Dále je poškozený subjektem trestního (adhezního) řízení, který má nárok na náhradu škody, nemajetkovou újmu v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

Poškozený je v trestním řízení samostatnou a nezávislou stranou na ostatních stranách trestního řízení. Poškozený stojí v procesu podobně jako státní zástupce na straně obžaloby, ale nemůže ji podat. Poškozený a státní zástupce sice stojí na stejné straně, ale zájmy obou těchto subjektů se mohou lišit, např. kdo útok začal, či jaká vznikla škoda poškozenému. Obžalobu v České republice je oprávněn podat pouze státní zástupce. Státní zástupce je nezávislá a samostatná strana oproti ostatním stranám trestního řízení, která se může aktivně účastnit trestního jednání.

Poškozený může, ale nemusí být účastníkem adhezního řízení. Záleží na tom, zda podal návrh na náhradu škody nebo nemajetkovou újmu nebo na vydání bezdůvodného obohacení včas tj. před zahájením dokazování v hlavním líčení. Poškozený nemůže podat návrh na náhradu škody nebo nemajetkovou újmu nebo na vydání bezdůvodného obohacení pokud o nároku již bylo rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném příslušném řízení.

3.2 Procesní práva poškozeného

Trestní řád vybavuje poškozeného řadou práv, která mu umožňují aktivně vystupovat při prosazování svých zájmů v trestním řízení. Do jejich výkonu nemůže být poškozený nikdy nucen a může se jich výslovným prohlášením vzdát. „Poškozený se může rovněž výslovným prohlášením sděleným orgánům činných v trestním řízení vzdát procesních práv, které mu tento zákon jako poškozenému přiznává,“ podle ustanovení § 43 odst. 4 trestního řádu.

3.2.1 Výčet procesních práv poškozeného:

Pro vymezení jednotlivých procesních práv je třeba si uvědomit, že poškozený může v trestním řízení vystupovat nejen v postavení poškozeného, ale často i jako nositel důkazu, neboť v mnoha případech se právě poškozený stává jediným svědkem trestného činu.

Poškozený se může aktivně účastnit trestního řízení, protože má právo **činit návrhy na doplnění dokazování**, které může poškozený činit v průběhu přípravného řízení a později i v hlavním líčení nebo ve veřejném zasedání konaném o odvolání (§ 43 odst. 1, § 215 odst. 4 tr. řádu.). Dokazováním se v trestním právu procesním rozumí zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, jehož cílem je umožnit těmto orgánům poznání skutečností důležitých pro jejich rozhodnutí, což znamená důkazy vyhledat, provést, poznatky z nich získané procesně zajistit a zhodnotit.⁴⁶

Úzce s tímto právem souvisí právo poškozeného **nahlížet do spisů**. Právo nahlížet do spisů, s výjimkou protokolu o hlasování, činit si z nich výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí (§ 65 tr. řád). Toto právo mají i zákonní zástupci poškozeného. V přípravném řízení může policejní orgán nebo státní zástupce nahlédnout do spisu odepřít, ale pouze ze závažných důvodů. Za závažné důvody se považují takové, které by mohly omezit nebo ohrozit přípravné řízení, např. pokud poškozený má být vyslechnut jako svědek, tak není patřičné, aby nahlížel do spisu a mohl si přečíst ostatní výpovědi.

⁴⁶ MUSIL, J., KRATOCHVIL, V. ŠÁMAL, P., a kolektiv: *Kurs trestního práva, trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C.H.Beck, 2007, s. 373.

Opatření odepření nahlížení do spisů může dát pouze osoba, které se to týká, nelze to znemožnit obviněnému nebo obhájci. Spisy se rozumí jak základní trestní spis, tak všechny jeho části, včetně dokladů listin, doličných věcí apod., obsažené v jeho přílohách.⁴⁷

Právo zúčastnit se hlavního líčení. Zde musí být zachována alespoň třídní lhůta k vyrozumění poškozeného nebo jeho zmocněnce, kdy a kde se bude konat hlavní líčení a ještě jim musí být doručen opis obžaloby, pokud je znám jeho pobyt nebo sídlo. Toto ustanovení nalezneme v § 196 odst. 1.tr. řádu. Poté co státní zástupce přednese obžalobu, tak předseda senátu dotáže poškozeného, zda chce, aby byla obžalovanému uložena povinnost k náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích způsobené trestným činem nebo k vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem a v jakém rozsahu, podle ustanovení § 206 odst. 2.

*Nedostavil-li se poškozený k hlavnímu líčení a je-li jeho návrh obsažen již ve spise, předseda senátu přečte tento návrh ze spisu, podle ustanovení § 206 odst. 2 trestního řádu. Opis obžaloby musí být doručen nejpozději s předvoláním k hlavnímu líčení nebo s vyrozuměním o něm, podle ustanovení § 196 odst. 3 trestního řádu, dále sem patří také **právo zúčastnit se veřejného zasedání, které se koná o odvolání.** Platí tu stejná soudcovská lhůta jako u hlavního líčení, a tj. alespoň tři dny. Poškozený nebo jeho zmocněnec mohou klást otázky obviněnému, ale pouze se souhlasem předsedy senátu.*

Právo před skončením řízení se vyjádřit k věci (§ 43 odst. 1 tr. řád). U hlavního líčení má poškozený nebo jeho zmocněnec nárok na závěrečnou řeč, kterou má hned po státním zástupci. Státní zástupce má závěrečnou řeč jako první, oproti tomu obviněný má závěrečnou řeč jako poslední (§ 216 tr. řád). Má-li poškozený zmocněnce, promluví zmocněnec s tím, že poškozený může údaje svého zmocněnce doplnit nebo upřesnit. Předseda senátu však může se zřetelem

⁴⁷ ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní řád komentář, díl I. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 442.

na povahu případu pořadí určené zákonem určit i jinak. Obhájce obžalovaného, případně i obžalovaný však promluví vždy jako poslední.⁴⁸

Poškozený má v rámci svých procesních práv i právo na informace, které souvisejí s oznámením podání usnesení **o odložení věci nebo jiné vyřízení věci** podle ustanovení § 159a trestního stíhání. Pokud nejde o věc, která je podezřelá z trestného činu, tak státní zástupce nebo policejní orgán věc odloží usnesením, pokud nejde věc na místě vyřídit jinak. Takové vyřízení může být:

- a) odevzdání věci příslušnému orgánu k projednání přestupku nebo jiného správního deliktu,
- b) odevzdání věci jinému orgánu ke kázeňskému nebo kárnému projednání.

Státní zástupce nebo policejní orgán odloží věc usnesením, je-li trestní stíhání nepřijatelné podle § 11 odst. 1 tr. řád, nebo pokud je trestní stíhání neúčelné vzhledem k okolnostem uvedených v § 172 odst. 2 písm. a) nebo b), pokud se nepodařily zjistit skutečnosti opravňující zahájit trestní stíhání. Usnesení o odložení věci musí být poškozenému doručeno, pokud je jeho pobyt nebo sídlo známo. O stížnosti poškozeného proti usnesení státního zástupce o odložení věci, rozhoduje státní zástupce nejbližší vyššího státního zastupitelství.⁴⁹ Proti tomuto usnesení může podat poškozený stížnost.

Poškozený má právo v přípravném řízení, aby se dozvěděl, kdy je **zastavené trestní stíhání** (§172 tr. řád) nebo **postoupení věci jinému orgánu** (§ 171 tr. řád).

Postoupení věci proběhne, pokud státní zástupce zjistí, že nejde o trestný čin, ale že jde o přestupek, jiný správní delikt nebo kárné provinění.

⁴⁸ LÁTAL, J.: *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení – Příručka ministerstva spravedlnosti*. Praha: SEVT, a.s., 1994, s. 37.

⁴⁹ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád komentář*, díl I. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1271.

Obžalobu nelze podat, pokud státní zástupce zastaví trestní stíhání z důvodů:

- 1) Je-li nepochybné, že se nestal skutek, pro který se trestní stíhání vede
- 2) Není-li tento skutek trestným činem a není důvod pro postoupení věci
- 3) Není-li prokázáno, že skutek spáchal obviněný
- 4) Je-li trestní stíhání nepřípustné dle § 11 odst. 1 tr. řád
- 5) Nebyl-li obviněný v době činu pro nepřičetnost trestně odpovědný
- 6) Trestnost činu zanikla.

Trestní stíhání se zastaví, pokud k tomu dá podnět státní zástupce. Tyto důvody jsou uvedeny v ustanovení § 172 odst. 2.

Poškozený má dále právo být **vyrozuměn o přerušení trestního stíhání**. Během vyšetřování se mohou vyskytnout okolnosti, kdy z důvodů, které jsou zpravidla dočasné povahy, buď nelze řádně objasnit důležité okolnosti případu, nebo pokračovat v trestním řízení.⁵⁰ Státní zástupce přeruší trestní stíhání podle ustanovení § 173 odst. 1 z důvodů:

- a) nelze-li pro nepřítomnost obviněného věc náležitě objasnit
- b) nelze-li obviněného pro těžkou chorobu postavit před soud
- c) není-li obviněný pro duševní chorobu, která nastala až po spáchání činu, schopen chápat smysl trestního stíhání
- d) navrhuje-li se předání trestního stíhání do ciziny, nebo byl-li obviněný vydán do ciziny nebo vyhoštěn.

Právo poškozeného žádat informace podle ustanovení § 44a tr. řádu bylo zavedeno novelou 283/2004 Sb. Pokud poškozenému hrozí nebezpečí od obviněného nebo odsouzeného na svobodě poučí soud poškozeného o možnosti žádat informace o tom, že

- a) obviněný byl propuštěn z vazby nebo z ní uprchl
- b) odsouzený byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody nebo z něj uprchl
- c) odsouzený byl propuštěn z výkonu ochranného léčení nebo z jeho výkonu uprchl

⁵⁰ JELÍNEK, J. A kol.: *Trestní právo procesní*, 2. aktualizované vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1.8.2011, Praha: Leges 2011, str. 468.

d) odsouzený byl propuštěn z výkonu zabezpečovací detence nebo z jejího výkonu uprchl.

Poškozený může žádost podat u soudu nebo v přípravném řízení u státního zástupce. Toto ustanovení zavedla až novela trestního řádu, která je účinná od 1.7.2004.

Právo používat před orgány činnými v trestním řízení **svého mateřského jazyka**. Řízení je vedeno v českém jazyce a každý kdo prohlásí, že neovládá český jazyk, má právo na tlumočníka. Tato ustanovení nalezneme jak v Listině základních práv a svobod ve čl. 37 odst. 4, tak i paralelně v trestním řádu v § 2 odst. 14. Orgán činný v trestním řízení by tak měl poskytovat informace o uvedených skutečnostech z úřední povinnosti.⁵¹

Právo podávat opravné prostředky. Může požádat o doručení opisů rozhodnutí do vlastních rukou, právo podat stížnost do usnesení na odložení nebo jiné vyřízené věci, o zastavení trestního stíhání, anebo postoupení věci jinému orgánu.

Právo poškozeného, aby s ním bylo jednáno tak, jak to vyžaduje **význam a výchovný účel trestního řízení**, a aby byla vždy šetřena jeho osobnost a jejich ústavou zaručená práva. Toto právo dle § 52 trestního řádu, však nenáleží jen poškozenému, ale všem osobám, které se účastní úkonů trestního řízení.

Právo být poučen o svých právech a poskytnout mu plnou možnost **jejich uplatnění v trestním řízení** (§ 46 tr. řádu). Orgány činné v trestním řízení podle § 12 odst. 6 tr. řádu je to soud, státní zástupce a policejní orgán, jsou povinny poučit každého poškozeného o jeho právech a poskytnout mu možnost tyto práva uplatnit. Za poškozeného je třeba považovat, a tuto osobu tedy také poučit, i toho kdo sice subjektivně žádnou újmu nepocítuje, avšak objektivně byl trestným činem poškozen (ať už mu bylo ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda, nemajetková škoda nebo bezdůvodné obohacení).⁵² Přes to, že

⁵¹ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád komentář, díl I. 6.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 367.

⁵² JELÍNEK, J.: *Poškozený v českém trestním řízení.* 1. vydání. Praha: Karolinum – vydavatelství Univerzity Karlovy, 1998. s. 29.

to není trestním řádem výslovně stanoveno, poučuje se poškozený pouze o jeho procesních právech, nikoli o právech jiných, zejména pak hmotněprávních.⁵³

Právo dát se **zastupovat zmocněncem** (§ 50 tr. řád) nebo společným zmocněncem (§ 44 odst. 2 tr. řád). viz. kapitola zastupování poškozeného.

Dále má poškozený právo **vyjádřit souhlas s trestním stíháním**, neudělit ho nebo ho vzít zpět (§ 163 tr. řád) viz. kapitola trestní stíhání se souhlasem poškozeného.

Oprávnění dávat **souhlas k provedení mediace** ustanovení nalezneme v zákoně o Probační a mediační službě v § 2 odst. 2.

Pokud poškozený podá včas návrh na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, tak mu náleží další procesní práva. Poškozený má možnost navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému **povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu**, jež byla poškozenému trestním činem způsobená, nebo **vydat bezdůvodné obohacení**, které obžalovaný na jeho úkor trestním činem získal, podle ustanovení § 43 odst. 3 tr. řádu. Návrh musí být učiněn řádně a včas. Návrh je možný podat nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování, nejčastěji před výsledkem obžalovaného. Poškozený může tento návrh podat již v průběhu přípravného řízení po zahájení trestního stíhání. viz. kapitola „Poškozený v jednotlivých fázích trestního řízení“.

Poškozený má právo učinit **návrh na zajištění nároku na náhradu škody nebo na nemajetkovou újmu nebo na vydání bezdůvodného obohacení** lze nárok a jeho pravděpodobnou výši zajistit na majetku obviněného (§ 47 odst. 1 tr. řádu). O tomto ustanovení rozhoduje soud na návrh státního zástupce nebo poškozeného a v přípravném řízení na návrh poškozeného. S tím souvisí i právo být o jeho zajištění vyrozuměn a v případě, že by rozhodnutím došlo ke zrušení, omezení nebo pokud by věc takto zajištěná byla ze zajištění vyňata, má proti tomu

⁵³ 2/1970 Sb. rozh. tr.

poškozená právo podat stížnost.⁵⁴ V přípravném řízení to může učinit i státní zástupce, pokud to bude ve prospěch poškozeného., tj. v zájmu poškozeného nebo hrozili by prodlení. (§ 47 odst. 2.tr. řádu).

Dále poškozený má **právo být vyrozuměn o zajištění nároku** (§ 47 odst. 9. tr. řádu) a zrušení zajištění (§ 48 tr. řádu), podle kterého může být zajištění zrušeno z důvodu pomnutí důvodu, pro který bylo nařízeno pravomocně zastavené trestní stíhání, pravomocný zprošťující rozsudek, nebo uplynula doba 2 měsíce ode dne, kdy nabyl právní moci rozsudek, kterým byl obžalovaný uznán vinným, nebo kdy bylo usnesení nabylo právní moci a věc byla postoupena jinému orgánu.

Poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, se **doručí opis rozsudku**, i když byl při vyhlášení přítomen. Pokud má poškozený zákonného zástupce, tak se doručí opis rozsudku jen zákonnému zástupce, pokud má zmocněnce, tak se doručí jen zmocněnci. (§ 130 odst. 1. tr. řád) Pokud byl vydán trestní příkaz, tak pro něj platí totéž jako u opisu rozsudku, tj. doručení poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Jestliže má poškozený obhájce, tak se trestní příkaz doručuje i jemu. (§ 314f tr. řádu)

Pokud podal poškozený odvolání, přísluší mu ústní přednesení návrhu, tj. odvolání (§ 235 odst. 1 věta druhá tr. řádu) a právo na přednesení konečného návrhu při veřejném zasedání o odvolání (§ 235 odst. 3 tr. řád);

Poškozený může **napadnout rozsudek**, pokud uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, dále pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení, podle ustanovení § 246 odst. 1 písm. d) tr. řád. Poškozený může napadnout rozsudek i pro nesprávnost některého výroku, nebo že takový výrok nebyl učiněn, nebo pro porušení ustanovení o řízení předcházející

⁵⁴ FOLTÝN, L.: *Postavení poškozeného v trestním řízení*. Příloha týdeníku Ekonom, 14/1997, str. 8

rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok je nesprávný nebo že chybí, toho ustanovení najdeme v trestním řádu v § 246 odst. 2 tr. řád

Jestliže obviněný nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě, může se jeho souhlasem soud a v přípravném řízení státní zástupce **podmíněně zastavit trestní stíhání**. (§ 307 odst. 1 písm. b)tr. řád) Pokud poškozený nebude s podmíněným zastavením trestního stíhání souhlasit, může si podat stížnost, tato stížnost má odkladný účinek. Stížnosti si může podat i obviněný, ale i státní zástupce, pokud o podmíněném zastavení trestního stíhání rozhodl soud. (§ 308 odst. 4 tr. řád).

Jestliže se obviněný osvědčí ve zkušební době, vedl řádný život a splnil povinnost nahradit způsobenou škodu nebo vydat bezdůvodné obohacení a vyhověl i dalším podmínkám, rozhodne orgán, který rozhodoval v prvním stupni o zastavení podmíněného trestního stíhání, že se obviněný osvědčil. Proti tomuto rozhodnutí může dát poškozený stížnost, které má odkladný účinek.

Byl-li poškozenému **alespoň zčásti přiznán nárok** na náhradu škody nebo nemajetkovou újmu v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, je odsouzený povinen nahradit také náklady potřebné k účelnému uplatnění tohoto nároku v trestním řízení, včetně nákladů, které vznikly poškozenému při bránění zmocněnce. (§ 154 odst. 1) Poškozený může podat návrh na uhrazení zčásti nebo zcela nákladů, které souvisejí s jeho účastí v trestním řízení, ale pouze v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení ani zčásti. (§ 154 odst. 2)

Mezi tyto náklady je možné pojmout i náklady vynaložené poškozeným v přímé souvislosti s prokázáním přesné výše škody, která mu trestným činem vznikla (např. tím, že si vyžádal k této otázce znalecký posudek za situace, kdy výše škody nebyla dostatečně zřejmá z důkazů provedených orgánem činným v trestním řízení).⁵⁵

⁵⁵ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád komentář, díl I.* 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1159.

3.3 Poškozený v jednotlivých fázích trestního řízení

V této kapitole bych chtěla popsat, jakou pozici má poškozený v jednotlivých fázích trestního řízení. Nejvíce bych se věnovala adheznímu řízení, které prošlo značnou změnou, protože byla zavedena novela 2011, která rozšířila možnost adhezního řízení o nemajetkovou újmu a o bezdůvodné obohacení.

3.3.1 Přípravné řízení

Přípravné řízení je první část trestního řízení, jeho definici nalezneme v ustanovení §12 odst. 10 trestního řádu, a to: *„Trestním řízením se rozumí řízení podle tohoto zákona, trestním stíháním pak úsek řízení od zahájení trestního stíhání až do právní moci rozsudku, případně jiného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení ve věci samé a přípravným řízením úsek řízení podle tohoto zákona od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.“*

Účelem přípravného řízení je zjistit trestné činy a odhalit jejich pachatele, zajistit provedení neodkladných, neopakovatelných a dalších úkonů, vyhledání nezbytných důkazů, jež jsou nezbytné pro rozhodnutí státního zástupce o tom, zda ve věci podá obžalobu, nebo učiněno jiné rozhodnutí ve věci, opatřit podklady nutné pro pojednání věci v hlavním líčení.⁵⁶ Soud by měly opatřit podstatné podklady pro rozhodnutí o nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo navrácení bezdůvodného obohacení.

⁵⁶ RŮŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení*. Praha: C.H.Beck, 2007, str. 304

Poškozený může v průběhu trestního řízení uvádět a prokazovat i to, co jednoznačně svědčí proti obviněnému.⁵⁷ Poškozený není oprávněn disponovat s podnětem na zahájení trestního řízení návrhem na potrestání ani obžalobou. Na druhé straně má poškozený oprávnění odepření souhlasu s trestním stíháním obviněného. V této fázi mají být co nejrychleji vyhledány důkazy, kterými se objasní základní skutečnosti pro posuzování případu, hlavně osoby pachatele či následku trestného činu. Výsledkem přípravného řízení je buď podání obžaloby, nebo trvalé či dočasné upuštění od dalšího trestního stíhání.⁵⁸

V této fázi řízení musejí orgány činné v trestním řízení zjistit všechny poškozené, neboť podle novely č. 181/2011 Sb. mají všichni poškození nárok na náhradu škody, nemajetkovou újmu a na vydání bezdůvodného obohacení. Pokud chce poškozený, aby mu byl odsuzujícím rozsudkem uznán nárok na náhradu škody, musí splnit několik podmínek:

- a) musí podat návrh na náhradu škody, který musí podat nejpozději u hlavního líčení před prováděním dokazování, bez návrhu nemůže soud rozhodnout o nároku na náhradu škody, nemajetkovou újmu v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení
- b) návrh musí podat vůči konkrétní osobě
- c) návrh může být podán poškozeným, zmocněncem poškozeného, zákonným zástupcem poškozeného, opatrovníkem, poručníkem nebo právním nástupcem poškozeného, pokud budou zájmy dítěte a rodičů v rozporu, soud jim určí tzv. kolizního opatrovníka
- d) musí být podán včas, tj. nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování
- e) z návrhu musí být patrný důvod a výše nároku náhrady škody, zde platí zásada, *ne ultra petia patrium* tj. že nelze přiznat více, než bylo požadováno

⁵⁷ ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M., VONDRUŠKA, F., NOVOTNÁ, J., *Přípravné řízení trestní*, Praha: C.H.Beck, 2003, str. 856

⁵⁸ JELÍNEK, J. A kol.: *Trestní právo procesní*, 1. vydání, Praha: Leges 2010, str. 451

Tu lze uvést jak přesnou částkou způsobené škody, tak její minimální výši.⁵⁹

Poškozený nemůže podat návrh na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo vydání bezdůvodného obohacení, z důvodů:

- a) o nároku poškozeného bylo rozhodnuto v občanskoprávním řízení nebo v jiném příslušném řízení
- b) škoda byla způsobena jiným trestným činem, než pro který je obviněný stíhán
- c) je uplatňován nárok na výživné
- d) nárok na náhradu škody způsobené trestným činem třetí osobě nebo cizí právnické osobě zaviněním porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s tím

3.3.2 Zkrácené přípravné řízení

Zkrácené přípravné řízení bylo zavedeno do trestního řádu novelou, která byla účinná od 1.1.2002 a byla provedena zákonem č. 265/2001 Sb. „*Zkrácené přípravné řízení se koná o trestných činech, o nichž přísluší konat řízení v prvním stupni okresnímu soudu a na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let.*“, podle § 179 odst. 1. tr. řádu. Ve zkráceném přípravném řízení jde o nejméně závažné trestné činy a cílem toho řízení je, aby byl obviněný postaven co v nejkratší době před soud. Pokud se poškozený o zkráceném řízení nedozví, resp. o tom, kdo je pachatelem trestného činu nemůže se řádně a včas připojit k návrhu na potrestání svůj nárok na náhradu škody nebo nemajetkovou újmu nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

3.3.3 Řízení před soudem

V řízení před soudem se může poškozený aktivně účastnit, může dosáhnout svým výkonem práv určité satisfakce vůči obžalovanému a dále mu může být přiznán nárok na náhradu škody nebo nemajetkovou újmu nebo vydání bezdůvodného obohacení.

⁵⁹ ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád komentář*, díl I. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 316.

Řízení před soudem je pro poškozeného důležité, neboť zde mu soud může přiznat náhradu škody nebo nemajetkovou újmu v penězích nebo vydání bezdůvodného obohacení, buď v celém rozsahu, nebo v rozsahu omezeném podle výsledku dokazování. Dokazování se provádí včetně důkazů svědčící o výši rozsahu a důvodu škody.

Hlavní líčení je obligatorním a nejdůležitějším stadiem trestního řízení.⁶⁰ Uplatňují se v něm základní zásady trestního řízení, a to zásada obžalovací, oficiality, vyhledávací, zajištění práva na obhajobu, veřejnosti, ústnosti, bezprostřednosti a volného hodnocení důkazů.

Poškozenému musí být doručen opis obžaloby, pokud je jeho pobyt nebo sídlo známo. Poškozený zde může vystupovat jako svědek a nemusí vystupovat nestranně, ale může podávat důkazy či vysvětlení, která jsou jako osoby poškozené, v jeho prospěch.

Řízení před soudem velmi úzce souvisí s adhezním řízením, o které bude pojednáno v další kapitole. Procesní práva poškozeného v hlavním líčení velice úzce souvisí s řízením o nároku náhrady škody, tzv. adhezní řízení.

3.3.4 Adhezní řízení

Smyslem adhezního řízení je usnadnit poškozenému jeho situaci při vymáhání jeho soukromoprávních nároků, které vznikly v souvislosti se spácháním trestného činu.⁶¹ Adhezní řízení je součástí trestního řízení, jehož hlavní význam spočívá v tom, že poškozenému umožňuje paralelně s rozhodnutím o vině a trestu, též dosáhnout rychlejšího rozhodnutí o uplatněném nároku na náhradu škody.⁶² Adhezní řízení je oproti civilnímu řízení privilegované. Poškozený má v něm mnohé výhody, např. nemusí platit soudní poplatek, může dosáhnout rychlejšího rozhodnutí, které je exekucním titulem, má jednodušší důkazní situaci, nemusí nést důkazní břemeno.

⁶⁰ JELÍNEK, J. A kol.: *Trestní právo procesní*, 1. vydání, Praha: Leges 2010, str. 518

⁶¹ GLAZOVÁ, A., *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*, *Trestněprávní revue*, 1/2012 str. 6

⁶² PÚRY, F.: *Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu*, *Trestněprávní revue*. 6/2002, str. 161.

Nová právní úprava, tj. zákon č. 181/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestní řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony (dále jen „novela trestního řádu“), jde ve zlepšování právní pozice poškozeného v rámci adhezního řízení ještě dál.

Dalším charakteristickým znakem, ve kterém také spočívá složitost adhezního řízení, je, že o postavení určité osoby jako poškozeného a existenci jeho nároku na náhradu škody způsobené trestným činem se rozhoduje dle hmotněprávních norem mimotrestních, zejména pak dle předpisů práva občanského, obchodního a pracovního.⁶³

Oproti předchozí právní úpravě se tzv. adhezní řízení rozšiřuje z možnosti trestního soudu rozhodnout o náhradě majetkové škody také na možnost rozhodnutí o náhradě nemajetkové újmy a dále rozhodnutí o vydání bezdůvodného obohacení, pokud byly tyto újmy způsobeny trestným činem.⁶⁴

Adhezní řízení v podstatě nahrazuje občanskoprávní řízení, v němž by jinak nárok na náhradu škody či jiné újmy nebo na nárok vydání bezdůvodného obohacení uplatňován.⁶⁵ V souladu s cílem deklarovaných v obecné části důvodové zprávy se navrhuje rozšířit rozsah adhezního řízení i na rozhodování o náhradě nemajetkové újmy a o vydání bezdůvodného obohacení.⁶⁶ Proti rozšíření předmětu adhezního řízení o náhradu nemajetkové újmy lze vznášet i polemické poznámky a výhrady. Především by se dalo tvrdit, že sám rozsudek, kterým se autoritativně a veřejně konstatuje vina obviněného a ukládá mu trest, je nepochybně určitým morálním zadostiučiněním pro poškozeného. Dále je možno argumentovat tak, že vyšší požadavky na důkazní řízení zbytečně prodlouží nalézací řízení, a sníží se tak účinnost trestu.⁶⁷

⁶³ PÚRY, F.: Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu, *Trestněprávní revue* 6/2002, str. 161.

⁶⁴ <http://www.beck-online.cz/novela-trestniho-radu-schvalena-senatem/>

⁶⁵ Obsah a text Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., změna trestního řádu, obecná část, str. 1

⁶⁶ Obsah a text Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., změna trestního řádu, zvláštní část, str. 2

⁶⁷ VISINGER, R., *Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení*, *Trestněprávní revue* 3/2011, s. 78

Adhezní řízení je součástí trestního řízení a projednává se v něm nárok poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem.⁶⁸ Toto řízení je součástí hlavního líčení, proto to nemůže být nikdy samostatná fáze trestního řízení.

Charakteristické rysy adhezního řízení jsou:

- poškozený je jediná osoba, která je subjektem adhezního řízení a má nárok na náhradu škody
- soud rozhoduje podle hmotné právní úpravy, především podle občanského zákoníku, nebo zákoníku práce.

Adhezní řízení je unikátní v tom, že se v něm rozhodne o nároku na náhradu škody, ale zároveň se v něm rozhodne o vině a trestu. Pokud poškozený bude požadovat náhradu škody u civilního soudu, tak tento soud musí zpravidla počkat na pravomocné rozhodnutí z trestního soudu, a až pak může rozhodnout ve své věci. Toto řízení nemá pouze ochrannou funkci vůči poškozené osobě, ale má i preventivní a výchovnou funkci. Další významná funkce je rychlost, neboť zde platí, čím dříve bude nárok na náhradu škody zaplacen, tím bude řízení rychlejší a efekt ostatních funkcí bude zase o něco větší.

Poškozený, který chce uplatnit nárok náhrady škody v adhezním řízení, tak musí podat podmíněný návrh na náhradu škody, pouze pokud mu byla škoda způsobena trestným činem. V návrhu musí poškozený uvést všechny důležité náležitosti, aby mu byla přiznána náhrada škody, která musí být alespoň minimálně vyčíslená. Tímto návrhem je soud vázán, nesmí ho překročit a nemůže tento návrh zamítnout. Zvláštností je i způsob rozhodování soudu o tomto návrhu, kdy o něm rozhoduje na základě jiných hmotněprávních předpisů než trestních, ale procesním postupem podle trestního řízení.⁶⁹

Je zde dále důležité, že skutkově jednodušší případy často nemusejí vést k rychlému rozhodnutí o nemajetkové újmě. Lze si totiž představit, že řada

⁶⁸ LÁTAL, J., *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*, Příručky ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 54, Praha 1994, str. 24

⁶⁹ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení*. Praha: C.H.Beck, 2007, str.460

poškozených bude vnímat adhezní řízení poněkud zkreslenou optikou jako příležitost k osobní pomstě pachateli a bude požadovat horentní, značně nadnesené částky jako náhradu za nemajetkovou újmu.⁷⁰ Bude zde zásadní problém, neboť u majetkové škody zpravidla není problém zjistit poškozenou osobu a ani kauzální vztah škody na majetku poškozeného a spáchané trestné činnosti, zatímco u škody nemateriální nebude vždy snadné určit, kdo byl všechno trestným činem skutečně morálně poškozen a v jakém rozsahu. Při prokazování příčinné souvislosti mezi rozsouzeným skutkem a nemajetkovou újmou osoby, která není přímo zúčastněná na skutkovém ději, bude mimořádná zátěž pro trestní řízení.

⁷⁰ VISINGER, R., *Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení*, Trestněprávní revue 3/2011, s. 78

3.3.4.1 Subjekty adhezního řízení

Podle ustanovení § 43 odst. 3 tr. řád, je subjektem adhezního řízení pouze osoba, která má proti obviněnému nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Tyto nároky může požadovat nejenom fyzická nebo právnická osoba, která byla trestným činem poškozena, ale i osoba, která má status poškozeného. To znamená, že místo poškozeného tak může přijít jeho právní nástupce nebo ten, kdo poškozenému odpovídá za škodu, anebo ten, jemuž vznikl samotný soukromoprávní nárok.

Právním nástupcem se může stát jak fyzická, tak právnická osoba.⁷¹ K právnímu nástupnictví dochází děděním, zákonnou cesí nebo smlouvou o postoupení pohledávky. Postoupení pohledávky bude platit pouze, pokud se náhrada škody nebo vydání bezdůvodného obohacení způsobené trestným činem bude řídit zákoníkem práce. Právní nástupnictví není přípustní v případě, že se jedná o odškodnění bolesti poškozeného a ztížení jeho společenského uplatnění.⁷² Nároky na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení se vztahují pouze na osobu poškozenou a zanikají tyto nároky, až poškozený zemře.

Dalším subjektem adhezního řízení může být jen osoba, která odpovídá poškozenému za škodu fakticky způsobenou nějakou jinou osobou.

Adhezní řízení je součástí hlavního líčení, které začíná sdělením věci předsedy senátu, o které bude projednávat. Pak předseda senátu zjistí, zda se dostavily osoby, které byly předvolány, nebo byly o něm vyrozuměny.

Pokud se poškozený hlavního řízení účastní, je dotázán předsedou senátu po přednesení obžaloby, zda navrhuje, aby byla obžalovanému uložena povinnost náhrada škody způsobené trestným činem a také v jakém rozsahu. Toto je poslední šance poškozeného uplatnit svůj nárok na náhradu škody náležitým způsobem.

⁷¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář, I. díl*, 6. vydání, Praha: C.H.Beck, 2008, str. 334

⁷² RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení*. Praha: C.H.Beck, 2007, str. 300

Nedostaví-li se poškozený k hlavnímu líčení, tak předseda senátu přečte jeho návrh na náhradu škody z trestního spisu. Pokud takový návrh není, na pozdější podání poškozeného nemůže být brán zřetelem, a to ani v případě nesprávného poučení poškozeného o možnosti uplatnit nárok na náhradu škody.

Rozhodnutí soudu v trestním (adhezním) řízení o nároku poškozeného na náhradu škodu způsobené trestným činem musí mít hmotněprávní podklad v příslušných ustanoveních právních předpisů upravující náhradu škody. Soud se tedy nezabývá z úřední povinnosti otázkou možného promlčení nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem, takže je výlučně na obviněném jako dlužníkovi, aby účinně namítl případné promlčení uplatňovaného nároku na náhradu škody, přičemž tak může učinit nejpozději před rozhodnutím odvolacího soudu, jímž se trestní stíhání pravomocně skončí (tj. předtím, než se senát odvolacího soudu odebere k závěrečné poradě).⁷³ Rozhodnutí připomíná a do důsledků dovádí skutečnost, že v trestním (adhezním) řízení se sice procesně postupuje a rozhoduje podle příslušných ustanovení trestního řádu, ovšem uplatněný nárok na náhradu škody způsobené trestným činem (resp. po novele provedené zákonem č. 181/2011 Sb. s účinností od 1.7.2011 též nárok na náhradu nemajetkové újmy způsobené trestným činem nebo na vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem) se po všech stránkách posuzuje podle hmotného práva jiné povahy než trestní tj. nejčastěji podle občanského zákoníku, obchodního zákoníku, zákoníku práce či dalších souvisejících předpisů zakládajících uplatněný nárok.⁷⁴

3.3.4.2 Rozhodování o nároku poškozeného

Podle § 121 odst. 1 písm. a) tr. řádu *„Do rozsudku, jímž se rozhoduje otázka viny, pojme soud také výrok o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení, jestliže nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení včas uplatněn.“* Trestní řád umožňuje dosáhnout uspokojení

⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 7.7.2011, sp. zn. 4 Tdo 460/2011

⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 7.7.2011, sp. zn. 4 Tdo 460/2011

poškozeného, zejména ve smyslu náhrady škody ještě dříve, než trestní řízení dospěje k vyhlášení rozsudku, resp. k vydání trestního příkazu.⁷⁵ Tím jsou myšleny instituty označované za tzv. odklony v trestním řízení. Typy odklonů jsou podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a v řízení ve věcech mladistvých odstoupení od trestního stíhání.

Výše nároku na náhradu nemajetkové újmy, pokud o ní bude soud rozhodovat v adhezním řízení, bude určena soudem na základě výsledku dokazování v řízení před soudem, přičemž poškozený bude mít povinnost uvést, z jakých důvodů a v jaké výši nárok na náhradu nemajetkové újmy uplatňuje.⁷⁶ Při rozhodování o náhradě nemajetkové újmy se postupuje jako při rozhodování majetkové škody. Trestní soud nemůže tedy nárok na náhradu škody nebo nemajetkovou újmu v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení poškozenému zamítnout, nýbrž má na vybranou buď přiznat nárok, nebo odkázat na příslušné řízení.⁷⁷ Jestliže byl poškozenému přiznán nárok ve výši, která byla uplatněna, může dále poškozený žádat o další náhradu škody, která byla způsobena trestným činem. Jde o to, že se např. mohlo poškozenému zhoršit zdravotní stav, který byl způsobem trestným činem, a tím poškozenému vznikly další výlohy na léčení a poškozenému se snížila výdělečná činnost, apod.

Pokud by se trestní řízení mělo kvůli dalšímu dokazování protahovat, tak soud odkáže poškozeného s nárokem na náhradu škody na občanskoprávní soud. Je-li obžalovaný zproštěn od obžaloby, soud odkáže poškozeného s nárokem na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení na řízení k občanskoprávnímu soudu, nebo na řízení před jiným příslušným orgánem.

Dle § 228 odst. 1 tr. řádu, „*Odsuzuje-li soud obžalovaného pro trestný čin, kterým způsobil jinému majetkovou škodu nebo nemajetkovou újmu nebo kterým*

⁷⁵ JELÍNEK, J. A kol.: *Trestní právo procesní*, 2. aktualizované vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1.8.2001, Praha: Leges 2011, str. 267

⁷⁶ Obsah a text Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., změna trestního řádu, obecná část, str. 1

⁷⁷ JELÍNEK, J. A kol.: *Trestní právo procesní*, 2. aktualizované vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1.8.2001, Praha: Leges 2011, str. 269

se na úkor poškozeného bezdůvodně obohatil, uloží mu v rozsudku, aby poškozenému nahradil majetkovou škodu nemajetkovou újmou v penězích nebo aby vydal bezdůvodné obohacení“:

Soud může přiznat nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích či vydání bezdůvodného obohacení vůči obžalovanému, jestliže nárok a jeho výše jsou výsledky trestního řízení odůvodněny, podle ustanovení § 228 odst. 1 tr. řádu. Pokud nebyly dosud nároky na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení uhrazeny a je výše škody nebo rozsah bezdůvodného obohacení jako skutek popsán ve výroku rozsudku, tak soud uloží vždy obžalovanému povinnost uhradit náhradu škody nebo k vydání bezdůvodného obohacení. Pokud obžalovaný nebude mít jak splatit poškozeného nárok, tak soud může v odůvodnění vyslovit, že závazek má být splácen ve splátkách. Dále pak určí jejich výši a podmínky splatnosti. Výrok o plnění, který bude uváděn v penězích, může být vyjádřen i v cizí měně, ale pouze za určitých podmínek. Soud je vázán návrhem poškozeného, proto nemůže přiznat poškozenému více, než kolik požadoval po obžalovaném.

„Není-li podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě škody podklad nebo bylo-li by pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody třeba provádět další dokazování, jež přesahuje potřeby trestního stíhání a podstatně by je protáhlo, soud odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem“, dle § 229 odst. 1 tr. řádu. Pokud by se trestní řízení protáhlo kvůli dalšímu dokazování, které by už nesouviselo s náhradou škody nebo nemajetkovou újmou v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

Pokud byl poškozenému uplatněný nárok na náhradu škody nebo nemajetkovou újmou v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení přiznán jen zčásti se zbytkem jeho nároku jej soud odkáže na řízení ve věcech občanskoprávních nebo před jiným příslušným orgánem podle § 229 odst. 2 tr. řádu.

Pokud může soud sám rozhodnout o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného obohacení poškozeného, je

zbytečné, aby odkazoval poškozeného na jiné řízení. Jestliže soud nemůže vyhovět poškozenému v plném rozsahu nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, pak také nemůže odkazovat poškozeného na jiné řízení. Trestní soud v tomto případě má rozhodnout alespoň zčásti uplatňovaných nároků na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení a pak má odkázat poškozeného se zbytkem jeho nároků na jiné řízení. Trestní soud může poškozeného odkázat zcela nebo zčásti jen pokud to bude vhodné, a to z důvodu prodlužování trestního řízení kvůli dokazování nároků poškozeného.

- **Řízení před odvolacím soudem**

Podle ustanovení § 246 odst. 1 písm. d) tr. řádu „*Rozsudek může odvoláním napadnout poškozený, který uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení, pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení, může rozsudek napadnout odvoláním.*“ Toto ustanovení dává poškozenému možnost odvolat se, jak proti výroku kterým byl odkázán na řízení před jiným příslušným orgánem, tak proti výroku, kterým mu byl nárok odkázán zčásti. Poškozený se může odvolat i proti výroku, který povolil obžalovanému splatit nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo k vydání bezdůvodného obohacení ve splátkách nebo se může odvolat vůči výši splátek a podmínkám splatnosti. Také se může poškozený odvolat proti tomu, že výrok o náhradě škody nebo nemajetkové újmy nebo k vydání bezdůvodného obohacení úplně chybí a neposlední řadě může dát poškozený odvolání z důvodů uvedených v ustanovení § 246 odst. 2 tr. řádu, a to: „*Osoba oprávněná napadat rozsudek pro nesprávnost některého jeho výroku může jej napadat také proto, že takový výrok učiněn nebyl, jakož i pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že je výrok nesprávný nebo že chybí.*“

Odvolací soud může zrušit rozsudek z důvodů, jestliže rozhodnutí o uplatnění nároku poškozeného v přezkoumávané části rozsudku je nesprávné. Pokud odvolací soud zruší ten výrok a o věci sám nerozhodně, následně odkáže

poškozeného podle ustanovení § 265 tr. řádu na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. Podle tohoto ustanovení nemůže odvolací soud vrátit věc k soudu prvního soudu k novému projednání o rozhodnutí jen v části týkající se výroku o náhradě škody, nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení.

Pokud je vada v rozsudku jen v tom, že v napadeném rozsudku chybí některý výrok nebo je neúplný, může odvolací soud věc vrátit soudu prvního stupně s příkazem, aby doplnil neúplný výrok, anebo aby rozhodl o chybějícím výroku. Odvolací soud rozsudek v tomto případě neruší.

- **Řízení před dovolacím soudem**

Jestliže Nejvyšší soud zruší rozsudek pouze ve výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení (§265m odst. 2 tr. řádu), pak se užití ustanovení § 265 tr. řádu, které zní: *„Zruší-li odvolací soud napadený rozsudek toliko ve výroku o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení a nerozhodne-li sám ve věci, odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem.“*

Pokud byl zákon porušen jen v tom, že v napadeném rozhodnutí chybí jen výrok nebo je výrok neúplný, může nejvyšší soud přikázat orgánu, který rozhodnutí vydal, aby o chybějícím výroku rozhodl nebo aby neúplný výrok doplnil. Nejvyšší soud rozsudek v tomto případě neruší.

- **Trestní příkaz**

Trestním příkazem lze též rozhodnout o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení.

Trestní příkaz vydává samosoudce bez projednání věci v hlavním líčení, pokud je skutkový stav spolehlivě prokázán opatřenými důkazy, a to i ve zjednodušené řízení konaném po zkráceném přípravném řízení. Má účinky odsuzujícího rozsudku.

Trestní příkaz může obsahovat i výrok o náhradě škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení, pouze pokud byl nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo o vydání bezdůvodného obohacení řádně a včas uplatněn.

Poškozený není oprávněn podat proti trestnímu příkazu opravný prostředek, což je v tomto případě odpor.

3.4 Trestní stíhání se souhlasem poškozeného

Tento institut byl zaveden do trestního řádu novelou z roku 1990, zákonem č. 178/1990 Sb. Před účinností této novely měly orgány činné v trestní řízení z úřední povinnosti stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozvěděly (zásada legality § 2 odst. 3 tr. řádu). Ustanovení § 163 a § 163a jsou průlomem do této zásady. Trestní stíhání je podmíněno souhlasem poškozeného. Výše uvedené ustanovení nám rozdělují tento institut na dvě skupiny.

První skupinu tvoří taxativní výčet skutkových podstat, které jsou v § 163 odst. 1 trestního řádu, a to, že *trestní stíhání pro trestné činy, proti tomu kdo je ve vztahu poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odepřít výpověď, lze zahájit a již v zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Je-li poškozených jedním skutkem několik, postačí souhlas byť jen jednoho z nich proti tomu.*

Pro druhou skupinu platí, že *„pro trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 trestního zákoníku proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem, jakož i pro trestný čin opilství podle § 360 trestního zákoníku, se trestní stíhání zahájí a v již zahájeném trestním řízení pokračuje pouze se souhlasem poškozeného,“* Okruh těchto osob je rozšířen na příbuzné v pokolení přímém, sourozence, osvojitele, osvojence a jiné osoby v takovém poměru, kdy by poškozený právem pocíťoval jejich újmu jako vlastní.

Poškozený může svůj o souhlas s trestním stíháním dát písemně nebo ústně do protokolu. Poškozený může vzít kdykoliv svůj souhlas zpět, ale pouze výslovným prohlášením do doby než se odebere odvolací soud k závěrečné poradě. *„Výslovně odepřený souhlas však nelze znovu udělit“*, podle § 163 odst. 2 tr. řádu. Orgán činný v trestním řízení může dát přiměřenou lhůtu poškozenému, aby se vyjádřil, zda souhlasí s trestním stíháním. Tato lhůta může být maximálně 30 dnů. Poškozený v této lhůtě musí být písemně poučen. Po uplynutí této lhůty nemůže dát poškozený souhlas.

„Souhlasu poškozeného s trestním stíháním pro některý z trestných činů uvedených v § 163 odst. 1 není třeba, pokud:“

- byla takovým činem způsobena smrt

- poškozený není schopen dát souhlas pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům, nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena
- poškozeným je osoba mladší 15 let
- z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhružkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

4 Srovnání se slovenskou právní úpravou

Institut poškozeného je v trestním řádu Slovenské republiky v sedmém dílu v paragrafech § 44 - § 52.

Nový slovenský trestní řád zákon č. 301/2005 Z. z. v novelizovaném znění zákona č. 650/2005 Z. z. počítá s náhradou tzv. morální a jiné škody v adhezním řízení. Preferuje se náhrada v penězích, ale připouští se též náhrada škody formou uvedení v předcházející stav, pokud o to poškozený požádá a je-li to možné a účelné.⁷⁸

Jde-li o náhradu morální škody soud uloží způsobené úmyslným násilným trestným činem podle zvláštního zákona č. 215/2006 Z. z. o odškodňování soud uloží osob poškozených násilnými trestnými činy, („násilnými“ se rozumí ty trestné činy, kterými byla jinou osobou způsobena újma na zdraví, tj. ublížení na zdraví, těžká újma na zdraví, smrt, znásilnění, sexuální násilí a sexuální zneužívání), soud uloží obžalovanému vždy povinnost k náhradě škody, pokud škoda nebyla dosud uhrazena, podle ustanovení § 287 odst. 1 věta druhá slovenského trestního řádu.⁷⁹

Na rozdíl od našeho trestního řádu se rozděluje institut poškozeného na 2. skupiny, a to na poškozené, kteří mají nárok na náhradu škody a poškozené, kteří jsou bez tohoto nároku.

Poškozený je povinen uvést nejpozději na začátku prvního výslechu adresu, na kterou mu mají být doručovány písemnosti, včetně písemností určených do vlastních rukou, a rovněž způsob doručování, s tím, že změní-li tuto adresu nebo způsob doručování, musí tuto skutečnost bezodkladně oznámit příslušnému orgánu podle § 46 odst. 2 slovenského trestního řádu. V našem trestním řádu obdobné ustanovení nenalezneme.

⁷⁸ ČEČOT, V., KOVALANČÍKOVÁ, V. *Niekoľko poznámok o uplatňovaní práva poškozeného na náhradu škody v trestnom konaní*, Justiční revue, 5/1999, str. 58

⁷⁹ ČEČOT, V., KOVALANČÍKOVÁ, V. *Niekoľko poznámok o uplatňovaní práva poškozeného na náhradu škody v trestnom konaní*, Justiční revue, 5/1999, str. 58

Poškozený v českém právním řádu i ve slovenském má obdobná procesní práva tj. návrhy na provedení důkazů nebo na jejich doplnění, nahlížení do spisů a prostudování jich, právo zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o dohodě o přiznání viny a přijetí trestu, vyjádřit se k provedeným důkazům a také má právo závěrečné řeči a právo podávat opravném prostředky v rozsahu vymezeném tímto zákonem (§46 odst. 1 slovenského trestního řádu.)

Pokud poškozený má podle zákona vůči obviněnému nárok na náhradu škody, které mu byla způsobena trestným činem, je též, jako v českém trestním řádu, oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit tuto škodu. Poškozený musí návrh na náhradu škody uplatnit nejpozději před skončením vyšetřování nebo zkráceného řízení. Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje.⁸⁰

Pokud je důvodná obava, že uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem bude mařeno nebo ztěžováno, lze nárok až do pravděpodobné výše škody zajistit:

- a) na majetku obviněného
- b) na majetkových právech obviněného v právnické osobě, v níž má obviněný majetkovou účast
- c) na majetkových právech právnické osoby, v níž má obviněný
 1. majetková účast
 2. je statutárním orgánem, členem statutárního orgánu, členem jiného orgánu, prokuristou, vedoucím organizační složky podniku, který je zapsán v obchodním rejstříku, nebo vedoucím podniku zahraniční osoby

⁸⁰ *Slovenský trestní řád*, překlad: Artlingua, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1. vydání, KUFR, Praha 2006, str. 45

5 Úvahy de lege ferenda

V předchozích kapitolách jsem pokusila shrnout pojem poškozený a jeho procesní práva. Myslím si, že novela č. 181/2011 vylepšila postavení poškozeného, a to z důvodů, že každý poškozený může uplatnit nárok na náhradu škody nebo nemajetkovou újmu nebo na vydání bezdůvodného obohacení. Poškozený je lépe vybaven procesními právy a může s nimi lépe nakládat. Na druhou stranu se jednání v trestním řízení může prodloužit, ale i na takovou situaci zákon myslel, a pokud by se mělo kvůli prokazování náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení prodloužit, tak soud vynese rozsudek a poškozeného se svým nárokem pošle k občanskoprávnímu soudu.

D. Císařová a J. Čížková přesvědčily právnickou veřejnost, že morálně poškozená osoba by měla být každá, která byla poškozena i na jiných než právech, které jsou chráněna trestním zákoníkem a které jsou spjata s obětí trestného činu. V této souvislosti vystupuje do popředí určitost osoby poškozené trestním činem a snaha rozšířit okruh nároků poškozeného v trestním řízení. Orgány činné v trestním řízení by měly uvažovat o připuštění určité osoby jako poškozené už v přípravném řízení s jejím návrhem nebo i bez takového návrhu. Forma by byla usnesení policejního orgánu nebo státního zástupce, proti tomuto usnesení by byla přípustná stížnost. V případě mimořádně vysokého počtu poškozených by se usnesení oznamovalo např. jen uveřejněním na úřední desce soudu.⁸¹ Policejní orgán by se měl více zaměřovat na poškozeného, zda uplatnil svůj nárok a zda k tomu byl také oprávněn. Vzhledem k dosavadní aplikační praxi lze jedinečně doporučit, aby návrh na rozšíření nároků v adhezním řízení o náhradu nemajetkové újmy doplnila úprava rozhodnutí orgánů přípravného řízení v procesní formě o tom, zda určitá osoba je či není poškozeným, resp. zda může v trestním řízení uplatňovat svůj nárok na náhradu škody či nemajetkové újmy.⁸²

⁸¹ VISINGER, R., *Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení*, Trestněprávní revue 3/2011, str. 80

⁸² VISINGER, R., *Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení*, Trestněprávní revue 3/2011, str. 80

Podle mého názoru jde zde porušován princip rovnosti účastníků a princip právní jistoty.

Spolu s panem J. Jelínkem⁸³ se tak musím přiklonit k návrhu, aby měl poškozený možnost podávat odpor proti trestnímu příkazu, neboť s jeho stále se rozšiřujícím využíváním neexistence tohoto oprávnění fakticky do značné míry omezuje poškozeného ve výkonu jeho práv. Také dochází k procesní nerovnosti, neboť sám obviněný proti trestnímu příkazu odpor podat může. Na dosavadní úpravě je zvláštní také to, že trestním příkazem lze sice rozhodnout o náhradě škody, ovšem poškozený proti němu nemůže podat opravný prostředek. Toto fakticky omezuje právo poškozeného na polovinu, a proto si myslím, že by bylo vhodné, aby poškozený měl možnost podat odpor proti trestnímu příkazu.

⁸³ JELÍNEK, J.: *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum – vydavatelství Univerzity Karlovy, 1998, str. 161-180

6 Závěr

Trestní právo je zařazeno do práva veřejného. Za hlavní pramen trestního práva se považuje trestní zákon č. 40/2009 Sb. a trestní řád č. 141/1961 Sb. Trestní řád byl často novelizován a poslední novela, která se týkala institutu poškozeného byla provedena zákonem č. 181/2011 Sb. s účinností od 1.7.2011. Tato nová úprava dává možnost všem poškozeným podat si návrh na nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

Ve své diplomové práci jsem se snažila naznačit, jakou novou právní úpravu přinesla novela s účinností od 1.7.2011, která pozměnila definici poškozeného. Tato novela přinesla možnost poškozeného podat nejen návrh na nárok náhrady škody, ale uplatnit návrh na nemajetkovou újmu nebo na vydání bezdůvodného obohacení v trestním řízení a rozšířila i adhezní řízení o

V úvodní kapitole jsem se věnovala pojmům, které souvisí s institutem poškozený v trestním řízení, jako jsou trestní řízení, poškozený, zastupování poškozeného, oběť a škoda. Definice poškozeného je v § 43 odst. 1 tr. řádu jako *„Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (poškozený).“* Definice oběti je zakotvena v zákoně č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů který je účinný od 1.1.1998. Zákon uvádí definici: *„Obětí se rozumí fyzická osoba, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Za oběť se považuje i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat.“* V naší právní úpravě institut oběti širší pojem, než institut poškozeného. Za oběti se také považují nejbližší členové rodiny přímé oběti trestného činu a osoby, které byly odkázány na její péči, pouze pokud jim vznikla nějaká újma.

V této kapitole se nejvíce věnuji pojmu škoda, která byla rozšířena novelou z roku 2011 o nemajetkovou újmu a o vydání bezdůvodného obohacení. Návrh je prezentován jako „posílení práv poškozených, kteří budou moci

dosáhnout již v rámci trestního řízení úplné satisfakce, a vyrovnat se tak s nepříznivými následky trestného činu, čímž bude odstraněn určitý dlouhodobě pociťovaný deficit právní úpravy.⁸⁴ Z téhož důvodu se přiznávají poškozeným, kteří trestným činem utrpěli nemajetkovou újmu nebo na jejichž úkor došlo k bezdůvodnému obohacení, i další práva, kterými disponují v současné době poškození, kterým byla způsobena „pouze“ majetková škoda.⁸⁵

V další kapitole jsem se věnovala procesním právům poškozeného, kde jsem se zabývala jeho nejdůležitějšími právy. V další části této kapitoly rozebírám postavení poškozeného v jednotlivých typech řízení. V této podkapitole se nejvíce věnuji adheznímu řízení. Adhezní řízení je součástí trestního řízení, jehož hlavní význam spočívá v tom, že poškozenému umožňuje paralelně s rozhodnutím o vině a trestu též dosáhnout rychlejšího rozhodnutí o uplatněném nároku na náhradu škody. Toto řízení nemá pouze ochrannou funkci vůči poškozené osobě, ale má i preventivní a výchovnou funkci a rychlost řízení přispívá k efektivě trestného řízení. Soud může rozhodnout o celém jeho nároku nebo jen o částečném plnění nároku na náhradu škody, a pak odkáže se zbytkem nároku poškozeného na řízení o občanskoprávních věcech nebo na řízení nebo popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. Pokud poškozený bude požadovat náhradu škody u civilního soudu, tak tento soud zpravidla přeruší řízení a vyčká na pravomocné rozhodnutí trestního soudu.

V předposlední kapitole srovnávám slovenskou právní úpravu s českou. Obě dvě právní úpravy jsou obdobné, protože jsme dřív vycházeli ze stejného trestního řádu. Slovenský trestní řád umožňuje efektivnější uspokojení nároku poškozeného zajištěním majetku obviněného podle výše škody.

V poslední kapitole jsou mé úvahy *de lege ferenda*, které vycházejí z uznávaných autorů, se kterými se ztotožňuji.

Do své práce jsem začlenila konkrétní soudní rozhodnutí, jehož obsahem je i výrok o nemajetkové újmě. Soudím, že v postavení poškozeného došlo

⁸⁴ Obsah a text Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., změna trestního řádu, str. 3

⁸⁵ Obsah a text Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., změna trestního řádu, str. 1

k výraznému zlepšení výše citovanou novelou. Je zřejmé, že v současné době mají všichni poškození nárok na náhradu škody nebo nemajetkovou újmu v penězích a na vydání bezdůvodného obohacení a tyto instituty začínají být využívány v soudní praxi, čímž se zjednodušil proces uplatnění práva poškozených na satisfakci.

Resumé

Das Ziel meiner Diplomarbeit war, die Stellung eines Geschädigten in dem Strafverfahren sowie auch seine Möglichkeiten, Schadenersatzansprüche oder Ansprüche in Bezug auf den immateriellen Nachteil in Geld oder Herausgabe einer unberechtigten Bereicherung zu untersuchen.

Das Hauptthema meiner Arbeit ist nach Absprache mit dem Diplomvater, den durch die Strafordnungsnovelle seit dem 01.07.2011 eingeführten Begriff - immaterieller Nachteil - eingehend zu analysieren. Ich habe des Weiteren versucht, das durch die vorerwähnte Novelle geänderte Adhäsionsverfahren detailliert zu untersuchen, insbesondere den Umstand, dass alle Geschädigte einen Schadenersatzanspruch oder Anspruch auf Ersatz des immateriellen Nachteiles oder auf Herausgabe der unberechtigten Bereicherung haben.

In der Einleitung habe ich mich mit der Definition der Grundbegriffe auseinandergesetzt, wie das Strafverfahren, der / die Geschädigte und dessen / deren Vertretung, das Opfer und Definition des Begriffes Schaden, nämlich der materielle Schaden, immaterielle Schaden und unberechtigte Bereicherung. Eingehender befasse ich mich mit dem immateriellen Schaden und der unberechtigten Bereicherung, denn diese sind eben in dem vergangenen Jahr durch die vorerwähnte Novelle in die Rechtsordnung eingebaut worden. Der Begriff „Geschädigte“ ist wie folgt definiert: *Derjenige, dem durch die Straftat ein Körperschaden, ein materieller oder immaterieller Schaden zugefügt ist, oder derjenige, zu dessen Nachteil sich der Straftäter bereichert hat.*

In dem nächsten Kapitel konzentriere ich mich auf die rechtliche Stellung des Geschädigten in dem Strafverfahren, ich liste seine Prozessrechte auf und bearbeite alle Stadien, wo ein Geschädigter auftreten und einen Antrag auf Schadenersatz oder Ersatz am immateriellen Schaden gegebenenfalls unberechtigter Bereicherung stellen kann. In den Prozessrechten des Geschädigten ist eine prinzipielle Änderung durch die Novelle vom 2011 geleistet worden: seit dem 01.07.2011 haben alle Geschädigte das Recht auf einen Schadenersatz oder Ersatz des immateriellen Schadens gegebenenfalls Herausgabe der unberechtigten Bereicherung.

Das Adhäsionsverfahren ist das nächste Kapitel meiner Arbeit. Das sogenannte Adhäsionsverfahren erweitert die bestehende Schadenersatzregelung; es erlaubt nämlich auch den immateriellen Nachteil zu ersetzen, und die unberechtigte Bereicherung auszugeben, falls diese durch eine Straftat zugefügt worden sind. In diesem Kapitel versuchte ich, die Stellung eines Geschädigten zu analysieren, der den Schadenersatz oder Herausgabe der unberechtigten Bereicherung beantragt hat, wobei ich die Novellenänderungen 2011 bei der Hauptverhandlung akzentuiere.

Auch die Verfahrenabweichungen fallen durch ihre Eigenschaften zu dem Thema Stellung des Geschädigten in dem Prozessverfahren ein, denn der Geschädigte kann von dem Täter durch den sogenannten Vergleich entschädigt sein. Es gehören dazu auch die Einstellung der Strafverfolgung auf Bewährung, die Einstellung des Strafantrags auf Bewährung sowie auch die Abtretung von der Strafverfolgung bei den jugendlichen Straftätern.

In dem nächsten Kapitel beschäftige ich mich mit der Strafverfolgung mit der Zustimmung des Geschädigten. Seine Äußerung und Einstellung sind für die Möglichkeit von Bedeutung, wo die Strafverfolgung gegen den Täter aufgenommen worden ist, und das Strafverfahren fortgesetzt wird.

In dem vorletzten Kapitel vergleiche ich unsere und slowakische Rechtsregelungen. Ich suche Differenzen und Gemeinsamkeiten beider Systeme.

Das letzte Kapitel meiner Arbeit legt die de-lege-ferenda-Analysen vor. Ich beschäftige mich mit den Änderungen der neuen Rechtsregelung in Bezug auf die Stellung des Geschädigten. Ich stütze mich auf die Arbeiten mehrerer Autoren, die die Bemühungen bei Besserung der Position eines Geschädigten in dem Strafverfahren begründen.

Ich habe auch einen Beschluss in meine Arbeit eingebaut; dieser beschließt unter anderem auch den immateriellen Nachteil. Ich bin überzeugt, dass eine gravierende Besserung in der Stellung des Geschädigten durch die vorerwähnte Novelle erreicht worden ist. Alle Geschädigte haben nach der aktuellen Regelung Anspruch auf Schadenersatz oder immateriellen Nachteil in Geld sowie auch Herausgabe der unberechtigten Bereicherung; diese Instrumente werden nun auch

in der Gerichtspraxis eingesetzt, was die Geltendmachung des Rechtes auf Satisfaktion wesentlich vereinfacht.

Seznam použité literatury:

Učebnice:

- CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GŘIVNA, T., KLOUČKOVÁ, S., MANDÁK, V., PÚRY, F., REPÍK, B., RŮŽEK, A.: *Trestní právo procesní*, 4. aktualizované a přepracované vydání, Linde Praha, a.s., 2006
- FIALA, J., KINDL, M. a spol.: *Občanské právo hmotné*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2007
- HEYNDRICH, D., BĚLINA, M., FIALA, J., a kol.: *Právní slovník*, 2. rozšířené vydání, Praha: C.H.Beck, 2003
- JELÍNEK, J. A kol.: *Trestní právo procesní*, 1. vydání, Praha: Leges 2010
- JELÍNEK, J. A kol.: *Trestní právo procesní*, 2. aktualizované vydání, Praha: Leges 2011
- JELÍNEK, J.: *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vydání. Praha: Karolinum – vydavatelství Univerzity Karlovy, 1998
- KRÁL, V., *Odškodňování obětí trestné činnosti. Zákony s poznámkami*, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 1998
- KUČTA J., VÁLKOVÁ H. a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005
- LÁTAL, J., *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*, Příručky ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 54, Praha 1994
- MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: *Kurz trestního práva. Trestní právo procesní*, 3. přepracované a doplněné vydání, Praha: C.H.Beck, 2007
- RŮŽIČKA, M., PÚRY, F., ZEZULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení*. Praha: C.H.Beck, 2007
- RŮŽIČKA, M., *Přípravné řízení a stádium projednání trestní věci v řízení před soudem*, 1. vydání, Praha: LexisNexis CZ s.r.o., 2005
- ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M., VONDRUŠKA, F., NOVOTNÁ, J., *Přípravné řízení trestní*, Praha: C.H.Beck, 2003
- ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář – I. díl.*, 6. vydání, Praha: C.H.Beck, 2008

- ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M., VONDRUŠKA, F., NOVOTNÁ, J., *Přípravné řízení trestní*, Praha: C.H.Beck, 2003
- ŠVESTKA, J., PÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník. I. díl, Komentář*, 2.vydání, Praha: C.H.Beck, 2009
- *Slovenský trestní řád*, překlad: Artlingua, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1. vydání, KUFR, Praha 2006

Odborné časopisy:

- ČEČOT, V., KOVALANČÍKOVÁ, V. *Niekoľko poznámok o uplatňovaní práva poškodeného na náhradu škody v trestnom konaní*, Justiční revue, 5/1999
- FOLTÝN, L.: *Postavení poškozeného v trestním řízení*. Příloha týdeníku Ekonom, 14/1997
- GLATZOVÁ, A., *Předpoklady pro přiznání soukromoprávních nároků v adhezním řízení*, Trestněprávní revue, 1/2012,
- MARTINKOVÁ, M., MAREŠOVÁ, A.: *Oběti trestné činnosti v České republice očima kriminologů*. Trestní právo, 1/2002
- PŮRY, F.: *Poznámky k adheznímu řízení po novele trestního řádu*, Trestněprávní revue, 6/2002
- SUCHÝ, O. *Odklon v trestním řízení*, Právník, 1991
- VISINGER, R., *Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení*, Trestněprávní revue 3/2011

Judikatura:

- 2/1970 Sb. rozh. tr.
- 34/1974 S. rozh. tr.
- č. 4/2005 Sb. rozh. tr.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16.12.1976, sp.zn. 6 To 39/76
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 24.2.1981; sp. zn. 3 Tz 2/81
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23.3.1982, sp.zn. 5 Tz 15/82
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 28.11.1985, sp. zn. 1 To 33/85
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze 14.2.1986, sp. zn. 1 To 7/86
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu Rc 30 Cdo 3322/2008

- Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 7.7.2011, sp. zn. 4 Tdo 460/2011
- Usnesení Vrchního soudu v Praze z 21.6.2005, sp. zn. 5 To 35/2005
- směrnice pléna Nejvyššího soudu č. Pls 1/1962, publikována pod č. II/1962Sb. roz.tr.

Seznam použitých právních předpisů:

- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Obsah a text Důvodová zpráva k zákonu č. 181/2011 Sb., změna trestního řádu
- zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 219/2000 Sb. o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
- zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 413/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů